

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra společenských věd

Pakt Molotov – Ribbentrop

(pokus o historickou a etickou analýzu předpokladů i důsledků)

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pact Molotov – Ribbentrop

(attempt at historical and ethical analysis of assumptions and consequences)

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Petr Nesvadba, CSc.

Autor bakalářské práce:

Zbyněk Srnka

PRAHA 2022

Čestné prohlášení Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Ve Karlových Varech, dne 15. 03. 2022

Zbyněk S R N K A

Anotace

Bakalářská práce řeší problematiku uzavření „Paktu Molotov – Ribbentrop“ z historického a etického pohledu zúčastněných stran. Nejprve se zaměří na rozbor historických událostí, které měly rozhodující vliv na vnitropolitické dění v Německu ovládaném Hitlerem a v Sovětském svazu, kde byl u moci Stalin. Dále se zaměří na analýzu politických, bezpečnostních i morálních aspektů a motivů, které vedly k uzavření „Paktu Molotov – Ribbentrop“, a to jak z hlediska dění v obou zmíněných totalitních mocnostech, tak v kontextu mezinárodním. Dále podrobí zkoumání důsledky uzavření Paktu na situaci v Evropě a celkovou mezinárodní situaci v předvečer druhé světové války.

Klíčová slova

Pakt Molotov – Ribbertop, Adolf Hitler, Josif Vissarionovič Stalin, Nacismus, Komunismus, Komintern, Rappalo, Jaltská konference, Vojenská spolupráce, 2. světová válka.

Annotation

The bachelor thesis deals with the issue of the conclusion of the "Molotov – Ribbentrop Pact" from the historical and ethical point of view of the parties involved. First, it will focus on the analysis of historical events that had a decisive influence on internal political events in Germany, ruled by Hitler, and in the Soviet Union, where Stalin was in power. It will also focus on the analysis of the political, security and moral aspects and motives that led to the conclusion of the "Molotov-Ribbentrop Pact", both in terms of events in both totalitarian powers and in the international context. It will also examine the consequences of the conclusion of the Covenant on the situation in Europe and the overall international situation on the eve of the Second World War.

Keywords

Molotov – Ribbentrop Pact, Adolf Hitler, Joseph Vissarionovich Stalin, Nazism, Communism, Comintern, Rappalo, Yalta Conference, World War 2

Obsah

Úvod	6
1. Hitlerovské Německo a stalinský Sovětský svaz – vzájemné vztahy ve 20. letech 20. století (spolupráce po „Rapallu“)	7
1.1 Janovská konference	7
1.2 Cesta k Locarnu	8
1.3 Začátek spolupráce	9
1.4. Hlavní obory spolupráce a jejich úspěšnost.....	12
1.5. Hlavní realizované projekty taktické a technické spolupráce	13
1.6. Výměna instruktorů a důstojníků.....	14
1.7. Aféra Manchester Guardianu.....	15
1.8. Hlavní cíl obou zemí	16
2. Komunismus a nacismus (pokus o politickou i etickou komparaci klíčových hodnot)	17
2.1. Komunismus.....	17
2.2. Nacismus	19
2.3. Komunismus a nacismus a jejich porovnání	22
3. Úloha Kominterny	25
4. Obrat ve 30. letech – předpoklady a důsledky.....	33
4.1. Hitler, reichswehr a východní Evropa	33
4.2. Počátek konce spolupráce	33
4.3. Události let 1935 až 1939.....	35
4.4. Od politiky vymezování se k politice sblížování	38
5. Postoj Francie a Británie	41
6. Cesta k podpisu paktu Ribbentrop – Molotov	45
7. Vojensko-politické i etické důsledky podepsaného paktu	49
8. Porušení paktu	52
8.1. Cesta k porušení paktu z německé strany.....	52
8.2. Cesta k porušení paktu ze strany Sovětského svazu	53
9. Důsledky porušení pro Evropu a svět.....	55
9.1. Pakt Molotov – Ribbentrop a mezinárodní komunistické hnutí	55
9.2. Pakt Molotov – Ribbentrop a mezinárodní komunistické hnutí	57
10. Závěr.....	59
Použitá literatura a zdroje:.....	62

Příloha: Text „Pakt Molotov – Ribbentrop“ 64

Úvod

Ve své práci se zabývám problematikou „Paktu Molotov – Ribbentrop“ z konce třicátých let minulého století, který poznamenal osudy mnoha miliónu obyvatel na naší planetě Zemi až do konce II. Světové války v roce 1945. Toto téma práce jsem si zvolil z důvodu mého zájmu o historii, která se odehrála v mezi lety 1938 až 1945. Ve své práci se zaměřím na zhodnocení této události z historického úhlu pohledu a zároveň i z etického pohledu. Toto hodnocení se bude týkat i událostí, které předcházeli této smlouvě jak u zemí, které ji uzavřeli, tak i u zemí, kterých se následky této smlouvy týkali. Moje práce je rozdělena do 10 kapitol.

Nejdříve se v 1. kapitole, zaměřím na spolupráci Německa a Sovětského svazu po podepsání smlouvy v Rapallu, kde bude zmíněna i předchozí Jaltská konference a její průběh, jenž vedla k sblížení dvou doposud nesmiřitelných států. V druhé kapitole se poté zaměřím na porovnání nacismu a komunismu z hlediska politického a etického, pokusím se zhodnotit ze svého pohledu co měli tyto ideologie společného a v čem se odlišovali. Ve třetí kapitole se dále pokusím zhodnotit úlohu Kominterny v boji o prosazení komunismu v dalších zemích hlavně v Evropě. Ve čtvrté kapitole se pokusím zhodnotit předpoklady a důsledky, které vedli na začátku 30. let 20. století, k obratu a k postupnému ukončování stále probíhající spolupráce. V páté kapitole se pokusím zhodnotit postoj Francie k evropské spolupráci a jakou zaujala mezinárodní politiku a zároveň jaký směr měla mezinárodní politika Británie. V šesté kapitole se pokusím o zhodnocení předpokladů, které vedli k uzavření „Paktu Ribbentrop – Molotov“, celého jeho znění, a to včetně tajného dodatku bude uvedené jako příloha mé práce. Obsahem sedmé kapitoly bude moje zhodnocení vojensko-politických a hospodářských aspektů uzavřeného paktu pro oba státy. V osmé kapitole se pokusím zhodnotit, jakými cestami se obě strany dostaly až k porušení paktu vpádem Německa do Sovětského svazu v červenci 1941. V deváté kapitole se pokusím o zhodnocení uzavřeného paktu na mezinárodní komunistické hnutí a dále se budu snažit vyjádřit, jaké následky toto mělo pro Evropu a skoro celý svět z mého pohledu.

1. Hitlerovské Německo a stalinský Sovětský svaz – vzájemné vztahy ve 20. letech 20. století (spolupráce po „Rapallu“)

1.1 Janovská konference

Spolupráce Německa a Sovětského svazu, dvou naprosto rozdílných politických ideologií a uskupení, které svým založením byly předurčeny k vzájemnému střetu, to se zdálo naprosto nemyslitelné. Přesto však ke spolupráci došlo i když jí ani jeden stát neplánoval a co k ní vedlo? Jako hlavní důvod této spolupráce byla situace, která vznikla po uzavření Versaillské smlouvy, která určila uzemní ztráty pro oba státy, obrovské uložené repatriace Německu a izolování Sovětského svazu všemi státy. Po vyčíslení výše repatričního účtu Německo striktně prohlásilo, že je nebude schopno splácet. Mezi státy Trojdohody nepanovala žádná shoda o výši repatriací, každý ze států si stál na svém postoji, kdy nejradikálnější postoj k uhrazení repatriací zastávala Francie, která ze svých nároků nechtěla nic slevit.¹

V roce 1922 svolal Lloyd George mezinárodní konferenci, pro všechny zúčastněné strany bohužel nedisponoval ani moudrostí a ani takovou mocí, aby konference dosáhla nějakého úspěchu. Sovětský svaz se obával, aby nedošlo ze strany rokujících států k požadavku uznání carských dluhů a jejich hrazení Sovětským svazem, které by mohly být následně hojeny z německých reparací. Tento její postoj byl impulsem pro vyslovení nabídky ze strany Sovětského svazu Německu k vzájemnému navázání diplomatických vztahů spojených, se zřeknutí veškerých nároků vůči sobě. K této nabídce došlo, už před začátkem konference a zůstala platná až do změny německého postoje, který byl z počátku velmi chladný. Tato změna nastala v důsledku vývoje janovské konference. Oba státy byly ostatními brány jako outsiders, které je zapotřebí důsledně ignorovat. Ovšem podcenění zástupce Sovětského svazu, kterým byl Georgij Čičerin ze strany

¹ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str.275

západních států došlo k situaci, že se tato konference dostala do slepé uličky, a to hlavně z těchto důvodů:

- Čičerinovým návrhem pořadu jednání v takové šíři, která nemohla být ani realizována a ani ignorována, mezi jeho návrhy patřilo například jednání o odstranění zbraní hromadného ničení nebo o mezinárodní kontrole všech vodních cest, těmito návrhy chtěl získat pro Sovětský svaz pověst stoupence mírového internacionalismu, jenž by demokraciím, hodně znesnadnila antikomunistické křížové tažení.
- Ignorace německé delegace ze strany Lloydem Georgem, který třikrát odmítl setkání, o jež tato delegace požádala.
- A nakonec návrh Francie soukromých schůzek s vyloučením Německa spojené s trváním výměny carských dluhů za německé repatriace.

Toto všechno vedlo u Německa a Sovětského svazu k obavám, že by mohly být postaveni proti sobě. A to vedlo k návrhu Sovětského svazu ke schůzce v Rapallu dne 16. dubna 1922, jenž byl svojí podstatou velmi konspirativní a kterou německá delegace přijala. Obrovská touha o prolomení izolace obou států vedla k rychlé dohodě o znění smlouvy mezi Německem a Sovětským svazem. V této smlouvě se dohodly o navázání plných diplomatických vztahů, zřeknutí se vzájemných nároků a k uzavření doložky nejvyšších výhod. Poté co se pozdě dozvěděl Lloyd George o této schůzce, snažil se ještě vše zvrátit pozváním německé delegace k jednání, které před tím odmítl. Ovšem tato iniciativa zůstala už nevyslyšena a oba státy podepsaly smlouvu navzdory všem demokraciím.²

1.2 Cesta k Locarnu

Celková situace, která nastala v následujících letech po janovské konferenci následně dospěla až k podpisu smlouvy v Locarnu, která, měla zaručit kolektivní bezpečnost. Důvody k uzavření této dohody, byly velmi

² KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 276 a 277

nestabilní vztahy mezi Francií a Velkou Británií, které dovedl velmi chytře využít Gustav Stresemann, který byl ministrem zahraničí v německé vládě. Navrhl politiku smíření, se kterou se v největší míře ztotožnil Austen Chamberlian, jenž byl ministrem zahraničí Velké Británie. Hlavním cílem Stresemanna bylo vymanit Německo ze sporu o reparace, což se stalo po jednání Dawesova výboru, který navrhl v dubnu 1924 splácení nižších reparací po dobu pěti let. Německo poté v příštích letech splácelo reparace, ovšem z půjčky, kterou získalo od Spojených států ve vyšší částce, takže německé reparace platily vlastně Spojené státy, přebytek financí použilo Německo k modernizaci průmyslu. Poté co státy západní státy přistoupily k politice smíření, vznikl pro celý evropský pořádek, a hlavně pro Francii neřešitelný problém, který Stresemann předpokládal. Francie se obávala Německa z hlediska bezpečnosti. Anglie by mohla při pevném spojení s Francií vyvážit síly, ale nechtěla riskovat válku s Německem, kvůli uzavřeným dohodám Francie se státy na východní hranici Německa. Velká Británie dokonce navrhla určitou alianci mezi ní, Francií a Belgií, jenž měla zaručit pouze jejich hranice s Německem. Stresemannova politika smíření však už dospěla do takové fáze, že mohl vetovat veškeré snažení spojenců. Navrhl smlouvu v takovém znění, že obsahovala alianční záruky na hranicích spolu s kolektivní bezpečností, kdy sliboval odpor vůči agresi, která mohla být vedena oběma směry. Tímto se stalo budoucí příčinou války, porušení právní normy jakoukoli zemí. Tato smlouva byla přijata s nesmírnou úlevou, jako možný nový světový pořádek a mír, avšak prakticky určila budoucí bojiště.³

1.3 Začátek spolupráce

Podepsáním rapallské smlouvy dne 16. dubna 1922, došlo k prolomení diplomatické izolace jak Německa, tak i sovětského Ruska, která tímto vytvořila politický rámec prohloubení vojenských a zbrojních dohod i když byly z jednání

³ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 285 až 288

v podstatě vyloučeny vojenské otázky.⁴ Šéf vedení pozemního vojska reichswehru generálplukovník Hans von Seeckt spatřoval ve smlouvě výchozí bod pro další upevnění spolupráce na vojenské bázi se sovětským Ruskem a hlavně k jejímu smluvnímu podchycení a to se stalo dne 29. července 1922 podepsáním „Smlouvy o zbrojně technických otázkách“ mezi oběma státy.⁵ V létě 1922 došlo k ostrému sporu na německé straně mezi Seecktem a velvyslancem v Moskvě Ulrichem hrabětem Brockdorffem-Rantzauem o diplomatické styky a strategickou hodnotu, která měla připadnout ruskému faktoru v celkové budoucí strategii reichswehru. Velvyslanec zastával názor, že se Německo nemá „vydávat do rukou naprosto bezskrupulózní sovětské vládě, protože v případě, že by Rusko napadlo Polsko, stalo by se Německo naprosto bezbranné vůči francouzské invazi.“⁶ V důsledku tohoto sporu, využil Seeckt v září téhož roku možnost ještě jednou široce vyložit „německý postoj k ruskému problému“, u kterého se řídil výlučně mocensko-politickými kritérii. *„Spojení Německa s Ruskem je prvním a zatím téměř jediným mocenským ziskem, kterého jsme od uzavření míru dosáhli. Že toto spojení začíná na hospodářském poli, logicky vyplývá z celkové situace; síla však je v tom, že toto hospodářské sblížení připravuje možnost politického, a tím i vojenského spojení. Že takovéto dvojí spojení znamená mocenský zisk pro Německo – jakož i pro Rusko – je mimo pochybnost“*⁷

Seeckt vzal nejdříve v úvahu různě možné politické alternativy Německa ve vztahu k Velké Británii a Francii, načež dospěl ke své hlavní tezi: *„V případě Polska se teď dostáváme k jádru východního problému. Existence Polska je nesnesitelná, neslučitelná s životními podmínkami Německa. Ono musí zmizet a také zmizí, vinou své vlastní vnitřní slabosti a zásluhou Ruska – s naší pomocí. Pro Rusko je Polsko ještě nesnesitelnější než pro nás; žádné Rusko se s Polskem nesmíří. S Polskem padne jeden z nejsilnějších sloupů versailleského*

⁴ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.28

⁵ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.28

⁶ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.28

⁷ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.29

míru, výsadní postavení Francie. Tento cíl musí patřit k zásadním orientačním bodům německé politiky, protože to je cíl dosažitelný. Dosažitelný jen prostřednictvím Ruska nebo s jeho pomocí. Polsko nikdy nemůže Německu nabídnout žádnou výhodu ani hospodářsky, neboť není schopno rozvoje, ani politicky, neboť je vazalem Francie. Obnovení hranic mezi Ruskem a Německem je předpoklad oboustranného posílení. Rusko a Německo v hranicích z roku 1914 by měly být základnou dorozumění mezi oběma.“⁸

Seeckt tímto odstupňovaným plánem, který určoval, jak v budoucnu rozvíjet revanšistickou politiku a jak svrhnout pouta z Versailles, navrhoval podpořit Rusko na poli hospodářském, politickém a nakonec vojenském. Dal tímto najevo, že sleduje změnu statu quo, ale že nemíní zbytečně posilovat bolševické zřízení, které pokládal vždy jen za dočasný prostředek k tomu, aby získal vlastní mocensko-politickou volnost pohybu. Hlavním cílem bylo Německo dostat do postavení, jenž by mu umožnilo aktivně se zasadit za obnovení předválečných hranic na východě jako předpokladu pro podobně zaměřený revizionismus vůči Francii za využití sovětského Ruska.⁹

Tento postoj už projevovat rysy celkového jednání, které dospělo až k uzavření paktu v srpnu roku 1939, ovšem v 20 letech tu byly znát určité projevy i ze strany sovětského Ruska se stejným záměrem, kdy nikdy neřekli, že by působili na Komunistickou stranu Německa, ovšem na druhou stranu sovětsí diplomaté i vojáci konspirovali s nacionálně konzervativními esy výmarské republiky naprosto bez zábran. Kdy největším dilematem sovětské zahraniční politiky bylo: jakým způsobem sladit pragmatické cíle a ideologické principy světové revoluce? Příkladem bylo třeba nařízení německým komunistům podřízení své politiky posilování a upevňování prvního socialistického státu, následně dostali za úkol stavět na pranýř a potírat tajné remilitarizační snažení reichswehru, ale s příkazem zavírat oči, pokud toto snažení prospívalo

⁸ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.29

⁹ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.30

Sovětskému svazu. V každém případě u obou aktérů převládaly sobecké zájmy zabezpečení vlastního státu nad světonázorovými politickými zásadami.¹⁰

1.4. Hlavní obory spolupráce a jejich úspěšnost

Po velikášském ujišťování, že reichswehr vyhoví sovětským vyzbrojovacím nárokům, které byly realizovány buď jen z části nebo vůbec ne, a to hlavně z důvodu nedostatečným finančním prostředkům, ale i z obav, že bez dostatečných politických záruk, že by se mohla zorganizovaná ruská armáda s dodanými německými zbraněmi obrátit proti Německu, se probíhají jednání dostali do slepé uličky a ty byly přerušeny.¹¹

Změněná politická situace na začátku jara 1923, kdy v Polsku byly zavedeny mobilizační opatření, z kterých vyvstala obava, na koho jsou namířeny, přivedla obě strany zase k jednacímu stolu.¹² V dubnu 1923 došlo k cestě německé skupiny do Moskvy, ve které byli jako doprovod zástupci německého zbrojního průmyslu. Vedoucí skupiny byl zplnomocněn nabídnout Sovětům finanční příspěvek ve výši 35 miliónů marek ve zlatě, toto vedlo ke vzniku tří hlavních projektů na území sovětského Ruska a to:

1. Výstavba letecké továrny ve Fili u Moskvy, kterou měly vystavět Junkersovi závody. Továrna měla produkovat ročně 300 vojenských letounů a leteckých motorů podle podepsané smlouvy. Z důvodů nízké podpory reichswehru bylo dosaženo pouze produkce 170 letounů a dne 22. ledna 1925 Junkers oznámil, že od koncesní smlouvy odstupuje. I když nebyl splněn hlavní cíl skutečné výroby letadel, získalo sovětské Rusko poznatky o konstruování kovových letadel a napojení se na moderní stavbu letadel.
2. Dalším projektem moderní zbrojní technologie byla na řadě výroba bojových plynů. Smlouva o výstavbě příslušného závodu v Trocku u Samary byla sepsána dne 14. května 1923. Kde hlavními produkty, které zde měli být vyráběny byly fosgen a yperit. Tento projekt také zkrachoval, a to z několika důvodů, kterými byly vlastní výroba reichswehrem v Německu a katastrofálními záplavami na dolní Volze v zimě 1926.
3. Jediný projekt, který fungoval bez komplikací byla dohoda o produkci munice pro těžké dělostřelectvo v sovětských továrnách ve Zlatoujsti, v Tule, u Šlisselburku a v Leningradu. Z tohoto projektu získal reichsweht

¹⁰ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.30

¹¹ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.31

¹² GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.31

400 000 dělostřeleckých granátů, které byly do Německa dovezeny po moři přes Štětín.¹³

Hlavním výsledkem první fáze německo-sovětských vojenských vztahů v období 1921 až 1925 byl pokus rozjet společně organizovanou zbrojní výrobu, pro kterou reichswehr založil krycí firmu dne 9. srpna 1923 pod názvem „Společnost pro podporu živnostenského podnikání s.r.o.“ (Gefu) a uzavření dohody o výstavbě ruského zbrojního průmyslu a výrobě válečného materiálu pro Německo ze září 1923.¹⁴

1.5. Hlavní realizované projekty taktické a technické spolupráce

Vojenská letadla, chemický boj a tanková válka – to byly hlavní témata při prohlubování taktické a technické spolupráce. V oblasti letectví došlo k dohodě na společné letecké základně v Lipecku u Voroněže. K otevření došlo v dubnu 1925 a ještě v témže roce byl zahájen první výcvikový kurz, který byl z počátku určen hlavně pro stíhače z 1. světové války. V rozmezí let 1925 až 1933 zde absolvovalo výcvik asi 120 pilotů z Německa, z nichž ti nejlepší se stali veliteli stíhacích eskader výstavby vznikající Luftwaffe a další se stali vysokými důstojníky pro 2. světovou válku.¹⁵

Ovšem hlavním přínosem této základny bylo, že se zde ověřovala testováním skoro všechna nová sériově vyráběná letadla, která byla zařazena roku 1933 do první výzbroje Luftwaffe. K testování bylo zařazeno na 200 techniků, inženýrů a důstojníků. Sovětské straně se tak dostalo možnosti nahlédnutí do konstrukční a vývojové práce německého leteckého průmyslu. Tvrzení, že sovětští činitelé odmítali německé straně poskytnout jakékoliv informace o svém vlastním technickém vývoji je zavádějící. Německé straně bylo hned na začátku umožněno se seznámit s novým bombardérem TB1 a umožněna byla podrobná exkurze do ústředního výzkumného ústavu letectví.¹⁶

Druhou oblastí byla spolupráce, při které probíhali pokusy s vojenským nasazením chemických prostředků. Jednalo se hlavně o pokusy s leteckým nasazením chemických prostředků, vývojem chemických min a s plošným

¹³ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.32

¹⁴ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.33

¹⁵ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.36

¹⁶ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.36

dělostřeleckým bombardováním bojovými látkami. Středisko, ve kterém se toto dělo se jmenovalo Tomka. V letech 1932 a 1933 došlo z důvodů nedůvěry ze sovětské strany k omezení tohoto programu pro podezření, že Německo utajuje své nejnovější chemické bojové látky před Rudou armádou.¹⁷

Třetí oblast se týkala tankového boje. Smlouva mezi reichswehrem a Rudou armádou ze dne 9. prosince 1926 dala vzniknout tankové škole v Kazani. Výuka měla začít na jaře 1927, z důvodu obstrukcí se strany Rudé armády, která nechtěla zprvu poskytnout tanky vlastní výroby, začala škola působit až od jara 1929. Prvními zkouškami prošli nejprve zakoupené britské tanky Christie, po překonání potíží s německým ministerstvem zahraničí a s výslovným souhlasem Stalina byly do Kazaně dodány tři exempláře „velkotraktorů“ firmy Krupp a tři z Rheinmetallu. Vítězně z tohoto měření vyšly stroje od Rheinmetallu. Následující rok byly zkoušeny tzv. lehké traktory obou firem. Dalším úkolem, který si reichswehr vytýčil, bylo vycvičení tankových instruktorů a základních posádek tanků. V plánu bylo vyvinutí účelné tankové taktiky a zajištění si co nejrychlejší a nejlepší metody k výcviku dalších posádek. Obě armády v této škole zkoušely také sovětské tanky, např. T 26, T 28, T 35 a BT. Tato škola byla zvláště zdařilým příkladem německo-sovětské vojenské spolupráce, z níž velmi značně těžili i Sověti. Výcvikem v této škole prošlo asi 30 důstojníků reichsweru, jedním z nich byl i Heinz Guderian.¹⁸

1.6. Výměna instruktorů a důstojníků

Spolupráce mezi reichswehrem a Rudou armádou probíhala nejen na bázi vojenské techniky a taktiky, ale také na velmi živé výměně mezi důstojníky a generály na operativní rovině. Zde je možné například zmínit skutečnost, kdy v roce 1924 sloužilo v sovětské armádě 7 leteckých odborníků, kteří působili jako instruktoři a poradci v ruských leteckých továrnách, ve vědecko-technických výborech sovětského vojenského letectva a ve speciálních školách rudého civilního letectva.¹⁹

Od léta 1925 byla zahájena spolupráce obou vojenských uskupení na pravidelné výměně důstojníků na probíhajících manévrech. V rámci

¹⁷ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.39 a 40

¹⁸ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str.40

¹⁹ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 40 a 41

utajení se ze začátku důstojníci Rudé armády účastnili manévru v uniformách jiných armád, toto utajení bylo ukončeno na konci 20. let, kdy už byly tyto návštěvy oficiální. Údaje o počtu těchto „hostů“ reichswehru se z odtajněných dokumentů obou stran rozcházejí. Doklady z německé strany udávají počet 125 hostů mezi lety 1925 až 1931, kdežto sovětské dokumenty udávají číslo 156 sovětských důstojníků za stejné období. Všechny tyto osoby vycestovali do Německa až poté, co je osobně schválil Stalin. Jedním z nejznámějších důstojníků Rudé armády, který se zúčastnil těchto výměn, byl Michail Nikolajevič Tuchačevský, který byl jedním z největších talentů z kádrů Rudé armády, a to jak z hlediska inteligence, tak i praktických organizačních schopností, který se v roce 1935 stal jedním z prvních maršálů Rudé armády.²⁰

Většina z důstojníků a hostů reichswehru, kteří pobývali v Německu v těchto letech, za toto zaplatilo svým životem při prováděných čistkách po roce 1937. Jedním z mála, kteří svůj pobyt v Německu nezaplatili svým životem, byl Semjon Konstantinovič Timošenko, který byl roce 1940 povýšen na maršála a stal se lidovým komisařem obrany a jedním z nejznámějších vojenských vůdců 2. světové války.²¹

1.7. Aféra Manchester Guardianu

Tyto intenzivní výměny mezi oběma armádami obstála i v zatěžkávacích zkouškách, které následovaly po odhalení „Manchester Guardianu“ ze začátku prosince 1926. Na základě tohoto odhalení zahájila SPD kampaň proti Rusku pod heslem „Sovětské granáty proti německým dělníkům“ v níž Sovětský svaz a Komunistickou stranu Německa odhalila jako „pomahače pomahačů německého militarismu“. Tato aféra dostala Komunistickou stranu Německa do zvláštní situace, kdy byla donucena nepřímo krýt reichswehr před sociálně demokratickými útoky. Což bylo pro tuto stranu velmi rozporuplné. Museli si přiznat, že jejich strana bojuje zákonnými i podvatnými prostředky proti reichswehru jako militantní opoře nenáviděného systému, kdežto první socialistická země dělníků a rolníků se téhož reichswehru ujímá a upevňuje jeho postavení.²²

²⁰ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 41

²¹ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 42

²² GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 44

Sovětský svaz ústy své vlády tyto odhalení dementoval s poukazem na to, že mají narušit ženevská odzbrojovací jednání. Přesto došlo k ukončení spolupráce na některých společných projektech. Bylo rozpuštěno Gefu a závazky spojené s obchodními operacemi Junkerse a Stoltzenbega zrušeny. Ze strany Sovětského svazu šlo hlavně k zabránění sblížení Německa s Velkou Británií. V žádném případě ani jedna strana neuvažovala o zrušení spolupráce na poli tankové školy a leteckého učiliště. Obě strany si byly vědomi, že tyto zbraně v budoucí válce, budou hrát rozhodující úlohu. Panující obavy sovětské vlády o osud vojenské spolupráce s reichswehrem se nenaplnily, dostaly jen nový akcent, který byl pro obě strany možná přínosnější než předchozí vztahy.²³

1.8. Hlavní cíl obou zemí

Ke konci 20. let došlo reichswehrem k předložení návrhu na spolupráci zpravodajských služeb obou armád proti Polsku a k výměně poznatků. Tento návrh byl doporučen k provedení, ale bez provedení přímé spolupráce výzvědných služeb. Obě strany v této době už měly jasno, jak naložit s Polskem, že musí být znovu rozděleno. Ani jedna strana se nehodlala smířit s hranicemi Polska po 1. světové válce. Na základě tohoto cíle reichswehr v letech 1927 až 1933 uspořádal spoustu válečných her a manévrů, kde reichswehr spolu s Rudou armádou vedl válku proti Polsku a Francii, které téměř do detailů předjímal situaci, jež se pak v srpnu a září 1939 skutečně odehrála: válka Německa na dvou frontách ve střeně Evropě, která díky součinnosti reichswehru a Rudé armády ve východní Evropě skončila velmi brzy. Výsledkem těchto manévrů byl scénář války z podzimu 1939, jenž nebyl pro mnohé generály wermachtu překvapením, protože ho nacvičovali až příliš často a velmi důkladně na cvičišti.²⁴

²³ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 45-46

²⁴ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 50

2. Komunismus a nacismus (pokus o politickou i etickou komparaci klíčových hodnot)

2.1. Komunismus

Co to vlastně komunismus je? Je to vlastně ideologie, která je založena na principech společného vlastnictví veškerého výrobního majetku a zrušení třídních rozdílů mezi lidmi. Vychází z teorií, které vypracovali Karel Marx a Bedřich Engels, které předpovídali svržení kapitalismu za pomoci ozbrojené revoluce z důvodů životní úrovně dělnictva, které mělo být chybnou silou tohoto střetnutí. Ovšem během konce 19. století se životní úroveň dělnictva v průmyslově vyspělých zemích natolik zlepšila, že socialistické strany využívaly přiznaného volebního práva k získání moci touto cestou. Ovšem vedle nich existovaly skupiny, které tvrdošijně trvaly na revoluci. Toto rozdělení bylo zpečetěno revolucí, která proběhla v roce 1917 v Rusku, kde převzala bolševická strana v čele s Leninem. Tito revolucionáři přijali označení komunismus.²⁵

A na jakém hlavním principu byla tato ideologie prováděna? Byla prováděna buď na základě totalitarismu, kdy základem je ústřední politická moc strany nebo hnutí s ovládním veškerých ozbrojených sil, spolu s informačním monopolem. V čele tohoto principu je všemocný vůdce, jenž je bezmezně obdivován. S cílem celkového ovládnutí společnosti, za pomoci praktikování vytýčené ideologie a hlavně teroru.²⁶ A dále na základě autoritativních principech. U tohoto principu je hlavní bodem chybějící jasná ideologická vize, která je určována svévolným rozhodováním vůdce a často přechází do doktríny. V čele těchto systémů stojí často představitelé dominující strany nebo případně vojenské junty, s udržením si monopolu v oblasti zahraniční a domácí politiky.

²⁵ HEYWOOD, Andrew., *Politické ideologie*, 4. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3. str. 118

²⁶ CABADA, Ladislav, Markéta KOLARČÍKOVÁ, *Balkánské komunismy*, Praha: Nakladatelství Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-556-9. str. 27 a 28

Autoritativní režim vychází ze systému jedné strany, které usilují o co nejsnadnějšího ovládnutí mas.²⁷

Převzetím moci Leninem a Stalinem v Rusku došlo k přejmenování bolševické strany na „Komunistickou stranu“ a to, jak tito vůdci prosazovali svoje představy vládnutí a vedení komunistické strany a státu převzali následně všechny komunistické strany, které převzali moc ve svých státech.

Komunismus v Sovětském svazu byl z důvodu velmi malého městského proletariátu, který nebyl schopen provést třídní revoluci, se změnil z vlády komunistů ve vládu komunistické elity, a hlavně vládu vůdců, kteří se museli zaměřit na udržení moci a řízení ekonomiky. O toto se nejvíce zasloužil oba výše uvedení politici.²⁸

Lenin prosazoval svojí avantgardní ideu ve straně s vizí, že jediné bolševická strana je zástupcem proletariátu a všechny ostatní strany jsou zástupcem buržoazie, což v konečném důsledku vedlo, že už v roce 1920 se Rusko stalo monopartajním státem.

Poté, co moc v Sovětském svazu převzal Stalin, došlo z jeho podnětu k velmi dramatickému obratu jak v ekonomické, tak i v politické sféře života. Stalin zavedením pětiletých plánů, bleskurychle zlikvidoval soukromé podnikání, nastartoval rychlou industrializaci, a provedením kolektivizace zemědělství zavedl takzvaný „státní socialismus“.

Ovšem všechny tyto prováděné změny byly, po celou dobu Stalinovy vlády provázené nezměrným terorem, který poznamenal život v Sovětském svazu na dlouhá léta. Stalin se neváhal zbavit jakékoliv možné konkurence nebo možné hrozby jeho vládnutí, a to hlavně za pomoci sovětské tajné služby NKVD. Počty obětí tohoto teroru nikdy nebyli upřesněny a ani nikdy nebudou. Známý jsou jen velmi hrubé odhady, a i ty budí hrůzu. Například vynucená kolektivizace přinesla přes 2 a půl milionů obětí, hlavně z proběhlého hladomoru, nebo

²⁷ CABADA, Ladislav, Markéta KOLARČÍKOVÁ, *Balkánské komunismy*, Praha: Nakladatelství Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-556-9. str. 54

²⁸ HEYWOOD, Andrew., *Politické ideologie*, 4. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3. str. 141

z proběhlých čistek v komunistické straně bylo hodně přes milión obětí na životech.

Tyto informace jsou z vnějšího pohledu dost určujícím vlivem, že komunismus v této formě je totalitní diktatura realizovaná monolitní stranou, která vládla tak, že vše, co se jí nehodilo zničila terorem, jenž byl vlastně občanskou válkou proti vlastní straně.²⁹

2.2. Nacismus

Před popisem nacismu se autor musí zmínit o fašismu, protože nacismus částečně z této ideologie vzešel. Fašismus jako ideologie vznikl v březnu roku 1919, jako nová, leč bezvýznamná politická síla utvořená nesourodým uskupením italských válečných veteránů, kde následně převzal vedení Benito Mussolini a která přerostla do pustošivé dějinné síly.³⁰

A jaká definice fašismu je asi nejužitečnější? Podle Rogera Griffina jde o revoluční nacionalismus. Jako takový je ideologií hluboce propojenou s modernizací a modernitou, ideologií, která přijala velké množství podob, aby se přizpůsobila specifickému historickému a národnímu kontextu, v němž se objevila, a čerpala ze široké škály kulturních a intelektuálních směrů, levicových i pravicových, aby se artikulovala jako soustava idejí, hesel a doktrín. V meziválečném období se projevila především v podobě elitou vedené „ozbrojené strany“, jež se pokoušela vytvořit populistické masové hnutí pomocí radikálního programu, slibujícího přemoci hrozbu mezinárodního socialismu, ukončit degeneraci postihující národ ovládaný liberalismem a uskutečnit radikální obnovu národního sociálního, politického a kulturního života v rámci toho, co si běžně představovala jako počínající novou éru západní civilizace. Ústředním mobilizačním mýtem fašismu, ovlivňujícím jeho ideologii, propagandu, politický styl i činy, je vize bezprostředně nastávajícího znovuzrození upadajícího

²⁹ HEYWOOD, Andrew., *Politické ideologie*, 4. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3. str. 140 až 143

³⁰ GRIFFIN, Roger, *Fašismus*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4029-7. str. 10

ultranároda.³¹ Jako hlavní právo, které fašismus vykonával, byl vybičovaný, agresivní nacionalismus projektovaný jako koncepce obnovy starověkého římského impéria.³²

Tento základ ideologie, tedy že nejdůležitější je národ, je pro fašismus a nacionalismus stejný. Ovšem nacismus ho praktikoval v daleko brutálnějším stylu, kdy u něj převládla zvědečtělá rasová motivace jednoho nadřazeného národa všem ostatním, za použití nesmírně ambiciózních imperialistických cílů, a připraveností prosadit pomocí represe a teroru radikální a nemilosrdný proces destrukce ve všech sférách života.³³

Co je to nacismus? Dle mého názoru vytvořeného z různých podkladů to není ideologie, která by se dala jednoznačně určit. Je to spíše, dle vyjádření Hughha Trevor-Ropera „náhodný shluk idejí, které jsou ovšem naprosto neuspořádaně posbírané“.³⁴

A jaké hlavní předpoklady měli vliv pro nástup nacismu v Německu a které ho formovaly? Dle Rogera Griffina to bylo, jednak že bylo Německo už před nástupem nacismu vysoce modernizovaným a industrializovaným státem se silným státním aparátem s vyspělou občanskou společností a silně vlastenecky smýšlejícím obyvatelstvem.³⁵ Nejvíce byl nacismus ovlivňován hnutím „völkisch“, jež samo bylo složeno ze spousty různorodých proudů. Tyto proudy byly okultní, pohanské, krve a půdy, koloniální, romantické a pseudokřesťanské. Tyto proudy byly ještě ovlivňované koncepty jako nordická rasa, germánství apod.³⁶

Hlavní ideou bylo, že jsou absolutní vůdcovství a elitismus naprosto žádoucí, protože se lidé rodí s rozdílnými vlastnostmi a schopnostmi, které určují

³¹ GRIFFIN, Roger, *Fašismus*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4029-7. str. 50-57

³² MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str.100

³³ GRIFFIN, Roger, *Fašismus*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4029-7. str.78

³⁴ HEYWOOD, Andrew., *Politické ideologie*, 4. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3. str. 222

³⁵ GRIFFIN, Roger, *Fašismus*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4029-7. str. 78

³⁶ GRIFFIN, Roger, *Fašismus*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4029-7. str. 83

jejich zařazení do společnosti. U nacistů to bylo rozdělení ve velmi hrubých rysech do tří skupin. A to jediný a vševědoucí vůdce, pak válečná elita, to byly jednotky SS, a nakonec nevědoucí masy, od kterých se vyžadovala slepá poslušnost.

I když nacistické Německo praktikovalo absolutní moc vůdce za pomoci diktatury, pořádáním mnoha masových shromáždění a lidových manifestací se snažili o takzvané probuzení lidu k jeho osudu a vytvoření mocné síly z celistvé masy.

Dalším určovacím prvkem nacismu bylo osvojení si naprosto šovinistického a výbojného nacionalismu, což bylo deklarováno tím, že je jen jeden národ a ten je nadřazen všem ostatním. Což vlastně znamenalo, že německý lid je jakási panská rasa, která je nadřazena všem ostatním národům. Toto neustále proklamované postavení německému národu dodávalo ztracené sebevědomí po prohrané válce a účinně rušilo frustraci z předchozích let.

Hlavně však byl nacismus založen na otevřeném rasismu, který vycházel z biologických předpokladů. Což se projevovalo hlavně v přístupu nejen k jiným národům, ale i k psychicky a fyzicky nemocným Němcům, kteří byli nejdříve sterilizováni a následně likvidováni v programu „Eugenika“.³⁷

Ovšem nejvíce se projevovat tato rasistická teorie projevovat vůči jiným národům, hlavně proti Židům, i když německý národ nebyl původcem této teorie, protože pronásledování Židů bylo historicky doložené až do křesťanského středověku, kdy byli perzekuováni za to, že jsou odpovědní za Ježíšovu smrt a odmítají se konvertovat ke křesťanství. Němci ovšem tuto teorii dovedli k takovému rozsahu, že Židy vinili, za vše, co jim škodilo, to jest, že můžou za prohranou válku, za poválečné rozdělení Evropy, a i za spiknutí komunistů a kapitalistů. Němci se takto pasovali do role těch sil „dobra“ a Židé jsou na straně sil „zla“.³⁸

³⁷ HEYWOOD, Andrew., *Politické ideologie*, 4. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3. str. 225-226

³⁸ HEYWOOD, Andrew., *Politické ideologie*, 4. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3., str. 238 a 239

Tyto teorie Němce přivedli k pocitu vlastní nadřazenosti vůči všem národům a toto došlo až do děsivého a tragického stavu, jenž nevyhnutelně vedl k válce, jež opravdu velmi tragicky poznamenala skoro celý tehdejší svět. A to hlavně díky genocidě, která byla německým národem rozpoutaná vůči Židům, které vyústilo v pogrom, jenž měl přes 6 000 000 obětí. Víra ve svou nadřazenost také vedla k přesvědčení, že ostatní národy, jež sídlili na východě musí uvolnit místo německé panské rase a buď jim sloužit na jimi uvolněných územích nebo být zlikvidováni. Tato teorie nejspíše vychází z Němci proklamované ideologie rolnického života, která proklamovala, že život na vesnici, je pro ně tím jediným, co posílí německého ducha a zaručí rasově čisté jádro, o které přišli v přelidněných a nezdravých městech.³⁹

I přes konečnou porážku Německa v roce 1945 nacismus úplně nezmizel, jak si mnozí mysleli, ale přizpůsobil se změněným podmínkám a velmi se přiblížil k určitým demokratickým principům a proklamují, že se nacismus vyrovnal se zátěží absolutního vůdcovství, totalitarismu a rasismu, tj., že se tohoto zbavil a vyznává volební demokracii a pluralismus v politice a tyto můžou při určité konstelaci, být dost úspěšné ve své činnosti. To ovšem neznamená, že by neexistovali skupiny, které pořád prosazují militantní nebo revoluční fašismus, ovšem svoji činnost provádějí v ilegální rovině.⁴⁰

2.3. Komunismus a nacismus a jejich porovnání

Myslím si, že porovnání obou těchto ideologií je velmi složité a samo osobě by vydalo za celou samostatnou práci. Přesto se pokusím o hodnocení z mého pohledu.

Co mají obě ideologie společné? Hlavně je to fakt, že to byly totalitní režimy založené na touze po moci a ovládnutí okolního světa v duchu jejich doktrín. K hlavním znakům těchto totalit jsou vládní kontrola jedné strany, odstranění svobodné volby a individualismu, politizace soukromé a částečně

³⁹ HEYWOOD, Andrew., *Politické ideologie*, 4. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3. str. 240

⁴⁰ HEYWOOD, Andrew., *Politické ideologie*, 4. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3. str. 242 a 243

i rodinné sféry a popření univerzálnosti lidských práv.⁴¹ Dalším spojovacími články obou těchto idejí, bylo kompenzování komplexů a pocitů ukřivdění. Jedním ze spojovacích prvků je prosazování jedné ideologie, využívání propagandy a cenzury a toto zaštiťovaly terorem⁴².

Nejbližšími oblastmi, ve kterých si oba režimy byly naprosto blízké, byly kontrola masmédií a všech skupin a organizací. V obou režimech se spoléhali hlavně na nechuť věřit jakékoliv individualitě či skupině jednajících z vlastní iniciativy.⁴³

Dalším shodným rysem bylo označování historie z obou stran jako boj, rozdíl byl, že v jednom případě to bylo mezi rasami a v druhém případě mezi třídami nebo mezi revolucí a nepřáteli sovětské moci.⁴⁴

Oba systémy těžily z mystiky revoluce, dokonce měly společný cíl, a to zničení občanské společnosti. Přesto z historického hlediska byl největší rozdíl v tom, že hitlerovský totalitarismus byl nekomplexní a improvizovaný, kdežto Stalinův byl komplexním totalitarismem. Hlavním aspektem bylo zachování soukromého vlastnictví v Německu a tím nemohlo dojít k zničení občanské společnosti.⁴⁵ Kdežto v Sovětském svazu bylo zrušeno soukromé vlastnictví, nejznámějším příkladem byla kolektivizace zemědělství, kde byly určeni jako největší nepřátelé tzv. kulaci a následně velmi tvrdě perzekuováni.

V ekonomické sféře fungoval fašismus na základě určitých prvků plánování, kdežto v komunismu bylo zavedeno centrální plánování, které bylo známé vytýčenými cíli v tzv. pětiletkách, jejichž neplnění bylo tvrdě trestáno.

Fašismus nebyl v ideologii ani příliš vybíravý a ani důsledný, vstřebával do sebe ochotně všechno nesocialistické a nemarxistické, hlavním východiskem byl nacionalismus a šovinismus.⁴⁶

⁴¹ CABADA, Ladislav, Markéta KOLARČÍKOVÁ, *Balkánské komunismy*, Praha: Nakladatelství Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-556-9. str. 28

⁴² BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 285

⁴³ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 391

⁴⁴ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 401

⁴⁵ DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991: Díl I. Válka a nukleární mír 1938-1964*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0697-6-3. str.24 a 25

⁴⁶ MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str.98

Jedním z rozdílů byla historická zkušenost, bolševické hnutí bylo před revolucí ilegální, kdežto nacistická strana fungovala na principu legálnosti.⁴⁷

Dalším obrovským rozdílem byl styl vedení obou diktátorů, Hitler byl jen improvizátor, který se řídil momentálními vizemi, jež uvrhaly správu Německa do zmatků, konfliktů a chaosu. Kdežto Stalin byl cílevědomým organizátorem strany profesionálních revolucionářů, kteří stvořili byrokratický stát, který ovládala pevnou rukou hrstka vyvolených.⁴⁸

Svoji vládu udržovali oba systémy za pomoci nepředstavitelného teroru, jak vůči ostatním národům v případě Německa, tak vůči svému lidu v případě Sovětského svazu a následně i proti národům, které se dostali do jeho moci (např. z Polska v první vlně deportací polského obyvatelstva, bylo dle odhadů přemístěno mezi 130 000 až 200 000 lidí (přesná čísla nejsou známa, protože spousta dokladů bylo zničeno), a na 20 000 příslušníků polské elity a důstojníků bylo povražděno v okolí Smolenska, toto vraždění je veřejnosti známé jako „Katyňský masakr“)⁴⁹. Oby režimy byly založeny na elitářském principu, kdy celé masy ovládali malé skupiny osob. Dále pak rozšíření svých cílů do celého světa.

Ovšem oba režimy byly naprosto protichůdné, byly sobě největšími nepříteli, protože vyznávaly antifašismus a antikomunismus, a vše co prováděly v rámci své prosazované politiky, vedlo k jejich nevyhnutelnému střetu, který uvrhl na lidstvo nepředstavitelné útrapy.

⁴⁷ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 379

⁴⁸ DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991: Díl I. Válka a nukleární mír 1938-1964*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0697-6-3. str. 26 a 27

⁴⁹ REES, Laurence, *Druhá Světová válka: Za zavřenými dveřmi: Stalin, Nacisté a Západ*, Praha: Euromedia Group – Knižní klub v edici Universum, 2009. ISBN 978-80-242-2550-0. str. 52 a 55

3. Úloha Kominterny

Kominternu, která byla založena ve dnech 2. až 6. března 1919 na kongresu v Moskvě za účasti 52 zástupců z třiceti zemí. Hlavní směr určil Vladimír Iljič Lenin, který využil svého vlivu a vyjádřil svůj názor, že diktatura proletariátu je demokracie pro široké vrstvy pracujících, a hlavně odsoudil buržoazní demokracii. Hlavním cílem bylo stanovení sjednocení proletariátu k svržení buržoazie. Organizace Kominterny byla založena na shodnosti s bolševickou stranou a drtivou převahu v něm měli ruští komunisté. Ovšem z narychlo svolaného kongresu, který byl protknut naprostou improvizací, nevzešel žádný organizační rámec. Nebyly přijaty žádné stanovy, a hlavně ani řády, podle kterých by mohla řádně fungovat.⁵⁰

Chybějící stanovy a řád byly přijaty na II. kongresu, který se konal ve dnech od 19. července do 7. srpna 1920. A jaký byl v té době stanovený cíl Kominterny. Díky jejím aktivitám, mělo dojít k světové proletářské revoluci v Evropě a následně ve světě a ke svržení buržoazních vlád. Ale už v roce 1921 bylo zřejmé, že k žádné revoluci nedojde, a to z několika důvodů. Západní demokratický svět se stabilizoval a začal pomalu prosperovat, tím se začala zvyšovat životní úroveň pracujících, a tak nedošlo k nárůstu členů do komunistických stran jednotlivých států a tyto neměly sílu k provedení revoluce a převzetí moci.⁵¹

Poté co si Lenin pomalu uvědomil, že v dohledné době nedojde k proletářské revoluci v Evropě, přistoupil k prosazení politiky „jednotné dělnické fronty“, kdy určitá spolupráce s řadovými členy socialistických stran měla porazit kapitalistickou ofenzivu a přivést nové členy do komunistických stran. To ovšem byl obrovský střet zájmů u ruských představitelů, protože jak měla Kominternu svrhnout buržoazní vlády, když zároveň s těmito vládami

⁵⁰ McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominternu: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3. str.31

⁵¹ McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominternu: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3. str.41

bolševici jednali a podepisovali mezinárodní smlouvy. A tato inovace politiky trvala až do roku 1928.⁵²

Úloha Kominterny byla následně pozměněna přijetím programu na 5. kongresu Kominterny z roku 1924. V podstatě to byl plán imperiální expanze vládnoucí sovětské komunistické strany. Nejdůležitější body programu byly přijaty s citacemi Lenina, kde nastiňoval, jak mají zahraniční komunisté interpretovat ruskou revoluci. Přijaté nejdůležitější body byly:

- *„Konečným cílem Komunistické internacionály je nahradit světové kapitalistické hospodářství celosvětovým komunistickým systémem.*
- *Nutným předpokladem úspěšného boje Komunistické internacionály za diktaturu proletariátu je existence jednotné komunistické strany v každé zemi, strany zocelené v bojích, ukázněné, centralizované a pevně spjaté s masami.*
- *V řadách komunistů musí vládnout nejpřísnější mezinárodní disciplína. Tato mezinárodní komunistická disciplína se musí projevovat jakožto podřizování dílčích a místních zájmů hnutí jeho celkovým a dlouhodobým zájmům, dále jakožto důsledné plnění všemi členy rozhodnutí schválených vedoucími orgány Komunistické internacionály.*
- *V zájmu vedení systematické, naléhavé i vytrvalé agitace a propagandy ve všech institucích, spolicích a sdruženích, v nichž jsou zastoupeny proletářské nebo poloproletářské masy, i když tyto organizace mohou být sebereakčnější, se musí přinášet největší oběti a překonávat jakékoli překážky. Odborové svazy a družstva pracujících (ta alespoň v některých případech) jsou přesně těmi organizacemi, v nichž se masy mohou sdružovat.*
- *Revolucionáři, kteří nedokáží kombinovat ilegální a veškeré legální formy boje, jsou velice špatnými revolucionáři.*⁵³

Když se tyto ideologické formulace odstraní, zní tyto body takto:

⁵² McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominterny: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3. str.44

⁵³ CROZIER, Brian, *Vzestup a pád sovětské říše*, Praha: Nakladatelství BB/ art, 2004. ISBN 80-7341-349-3. str.48 a 49

- *Ve všech zemích je třeba svrhnou nekomunistické vlády a s požehnáním Moskvy je nahradit komunistickými režimy.*
- *Ve všech zemích světa do čela revolucí se mají postavit komunistické strany, v nichž vládne tuhá kázeň.*
- *Tyto strany budou poslušné diktátu Komunistické internacionály, to jest Moskvy.*
- *Komunisté musí pronikat do demokratických organizací a využívat je k agitaci a propagandě.*
- *Musí pracovat jak v rámci zákona, tak mimo zákon.*⁵⁴

Tyto programové body jasně dokládají, že komunistické strany v jednotlivých státech byly pouhými sekcemi Kominterny s úplnou podřízeností exekutivě Kominterny, jež byla plně ovládaná Stalinem a Komunistickou stranou Sovětského svazu. Podřízenost byla tak důsledná, že jednotlivým stranám určovaly jejich politiku kongresy a exekutiva Kominterny, a to včetně zasahování i do denních politických, organizačních a personálních záležitostí jednotlivých stran.⁵⁵

Komunisté se z počátku domnívali, že v krátké době získají všechny socialistické dělníky pro svou ideologii světové revoluce. Brzy se tento cíl ukázal jako nereálný, a proto byla prosazena politika *jednotné fronty*. Bylo to úsilí získat socialistické strany pro dílčí programy spolupráce a pro společný postup v jednotlivých zápasech za denní dělnické požadavky (při plném zachování samostatnosti stran a bez změny orientace na proletářskou revoluci). Dokonce byli komunisté za určitých podmínek ochotni *společné vlády* se sociální demokracií, ale i s rolnickými stranami. Vzhledem ke skutečnosti, že sociální demokracie požadovala jako podmínky ke každé větší dohodě, obnovu dělnické demokracie a legality menševiků a jiných stran v Rusku, prakticky ke spolupráci nedocházelo.⁵⁶ Bolševici nebyli ochotni tyto podmínky splnit. A dalším překážkou byl dvojstranný vztah sociálních

⁵⁴ CROZIER, Brian, *Vzestup a pád sovětské říše*, Praha: Nakladatelství BB/ art, 2004. ISBN 80-7341-349-3. str.49

⁵⁵ MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str.74

⁵⁶ MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str. 75

demokratů k bolševismu: jedna strana byla odmítání revoluce cestou ozbrojeného boje a odmítali diktaturu, na druhé straně však nesouhlasili s dohodovou a jinou intervencí do ruských záležitostí a byli stoupenci dobrých vztahů svých zemí k Sovětskému svazu.⁵⁷

V roce 1923 stanula Kominternu na *osudovém rozcestí*. Po okupaci Porúří francouzskými vojáky došlo v Německu k hluboké hospodářské a politické krizi a bolševici v tomto stavu viděli šanci na úspěšné povstání a zřízení německé republiky rad. Na půdě Kominterny byl dohodnut plán povstání, kde základnou se měly stát zemské vlády v Sasku a Durynsku, kde se vytvořily koalice sociálních demokratů a komunistů. K plánovanému povstání však nedošlo, protože vůdce německých komunistů Brandler poznal, že boj by byl odsouzen k porážce a nedal k němu signál. Toto se stalo osudné politice jednotné fronty, a to z důvodů postoje sociálních demokratů, kteří si uvědomili, že spolupráce s komunisty je jen dočasnou etapou k dosažení monopolní moci pro komunisty. Mnoho komunistů, a to nejen v Německu nebylo ochotno uznat, že revoluce neměla naději na vítězství, a vidělo v porážce argument proti reálnosti koncepce jednotné fronty.⁵⁸

Na podzim roku 1923 došlo v Rusku k rozpadu vedoucího jádra a propukl velký konflikt mezi Trockým a trojicí Stalin – Zinovjev – Kameněv. Tento spor poznamenal zásadně celou Kominternu. Z počátečního stavu, kdy se ještě otevřeně diskutovalo o jednotlivých problémech jednotlivých stran se přešlo k posuzování těchto problémů jen z hlediska zájmů frakce, kterou ovládal Stalin. Na základě proběhlého obratu do leva došlo k poklesu vlivu komunistických stran, následně došlo revidování stavu a Kominternu na čas se oprostila od levých extrémů a byly dokonce navázány úzké kontakty s britskými odbory. V Německu komunisté a sociální demokraté společně organizovali plebiscit za vyvlastnění majetku knížat. I přes tyto pokusy o změnu, nebyla Kominternu schopna se zbavit úplně ideologického levičáctví, a ani takticko – strategické revoluční netrpělivosti. Z dnešních

⁵⁷ MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str. 75

⁵⁸ MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str. 75

historických zkušeností je nad všechnu pochybnost dáno, že bolševismus s tezí o zahnívání kapitalismu a s orientací na ozbrojené povstání ve střední a západní Evropě vstoupil do slepé uličky historicky a strategicky zcela chybného odhadu reálných vývojových trendů.⁵⁹

Na začátku roku 1924 došlo k prosazování nového směru Kominterny z důvodu prosazení zarytého nepřátelství kominternovského vedení vůči sociální demokracii a tím přenesení boje mezi Kominternou a sociálními demokraty v jednotlivých státech, které komunisté považovali křídlo buržoazie a tím pádem dokonce jako „křídlo fašismu“ a následně je vždy označovali, jako „sociálfašisty“ a tak pro ně představovali větší nebezpečí než skutečné fašistické strany.⁶⁰

Dalším mezníkem v směřování fungování Kominterny, byl spor mezi Stalinem a Bucharinem, který byl zastáncem umírněného stanoviska ve sporu o linii v Kominterně. V tomto sporu vyhrál Stalin a toto znamenalo, že se v následně v Kominterně nemohlo věcně diskutovat o tvorbě politické linie, *ale pouze o tom, jak Stalinem určenou a exekutivou Kominterny formálně schválenou a nikým nekritizovatelnou linii uskutečňovat.*⁶¹

Poté co došlo k nástupu světové hospodářské krize se situace značně změnila a určila změnu směru v Kominterně proti nacistům. V Německu tato hospodářská krize přerostla v politickou a vedla k vítězství nacismu představované Národně socialistickou německou dělnickou stranou. V konfrontaci s touto nastupující ideologií selhaly všechny politické proudy a strany. Proti tomuto nebezpečí se nedokázali včas a účinně spojit v boji proti Hitlerovi. Mezi socialisty a komunisty pořád převládala nechuť k jakémukoliv sblížení a v Kominterně byl odpor ke spolupráci se sociální demokracií ještě silnější. Obrat ke spolupráci nastal až v roce 1934, kdy poprvé společně vystoupili francouzští socialisté a komunisté v generální stávce

⁵⁹ MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str. 76

⁶⁰ McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominterny: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3. str. 111

⁶¹ MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str. 77

a v demonstracích proti nastupujícímu fašismu s úspěchem, kdy se jim podařilo zastavit postup reakce. Generálním sekretářem Kominterny se stal v té době Georgi Dimitrov a ten využil této francouzské zkušenosti a prosadil politiku, kde bylo požadováno po komunistických stranách, aby socialistickým stranám navrhli *pakt o akční jednotě proti fašismu*. K takovýmto dohodám skutečně došlo. Nejdříve ve Francii a následně ve Španělsku, a i v ilegálním hnutí v Itálii a Rakousku. Tento obrat byl Stalinem schválený, ale přesto k němu přistupoval rezervovaně.⁶² Na základě iniciativy francouzských komunistů došlo k vytvoření široké protifašistické aliance, která se vžila pod názvem *lidová fronta*.

Poté co v Německu převzal moc Hitler, došlo ze strany Stalina a tím pádem i Kominterny k změně postoje a k směřování boje vůči nacismu, který v krátké době, úplně zničil Komunistickou stranu Německa, jež do té doby byla druhou největší stranou v Kominterně.⁶³

Když, se dělnickému a demokratickému hnutí podařilo dosáhnout akční jednoty, mělo dost sil, aby zabránilo vítězství fašismu nejen v zemích západní a severní Evropy. Přesto však její síly nestačily na to, aby vyrvaly francouzskou zahraniční politiku ze závislosti na Velké Británii a její politice, která ponechala nejdříve Španělsko a poté i Rakousko a Československo napospas fašistické agresí.⁶⁴

Komunistická internacionála měla nastavenou stranickou orientaci na násilnou revoluci a diktaturu proletariátu, této orientace se nikdy nevzdala. Politiku jednotné a lidové fronty považovala za taktický postup vynucený okolnostmi. S uchopením moci Stalinem v Sovětském svazu došlo k diktování politiky Kominterny, což vedlo k poklesu jejího významu. Tento význam se snižoval již ve dvacátých letech s mizející nadějí na rychlé vítězství revoluce v jiných zemích. V druhé polovině 30. let degradace pokračovala, protože

⁶² MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str. 77

⁶³ McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominterny: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3. str. 125–129

⁶⁴ MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5. str. 78

sovětská politická policie libovolně zatýkala a vraždila i členy a pracovníky exekutivy Kominterny, například celé vedení polské strany.

Dne 23.08.1939 po podepsání německo – sovětského paktu o neútočení, nastala situace, kdy tento veletuč v politice rozvířil zuřivou polemiku, jaký dopad toto bude mít na Kominternu. Tento obrat byl v naprostém rozporu se zájmy dělnického hnutí a na fungování samotné Kominterny měl fatální dopad. Překvapení z tohoto politického činu, bylo tak veliké pro celou Kominternu a ostatní komunistické strany, protože i přes těsné vztahy úzkého vedení Kominterny se Stalinem, se tito představitelé o tomto paktu dozvěděli až po jeho podepsání. Po napadení Polska Německem došlo na začátku této války k setkání vedení Kominterny se Stalinem a Molotovem, kde jí byla vnucena myšlenka, že se jedná o válku „*oboustranně imperialistickou*“ mezi dvěma skupinami kapitalistických států. A bylo jí nařízeno se napříště důsledně vyvarovat otevřené protifašistické propagandy a nedělat žádné rozdíly mezi a zásadně neprojevat jakoukoliv podporu válčícím stranám.⁶⁵

Tato velmi rychle prosazená změna v doposud protifašistickém postoji Kominterny, dala jasně najevo, že zájmy mezinárodní dělnické třídy jsou podřízené bezprostředním politickým zájmům Sovětského svazu a že Kominternu a komunistické strany jsou naprosto závislé na stalinistickém vedení a jeho požadavkům v období od října 1939 do června 1941.⁶⁶

Kominternu dostala za úkol propagovat důsledně politiku neutrality v probíhajícím imperialistickém konfliktu, tato strategie byla důsledkem Stalinových obav z německých plánů a z hluboké nedůvěry vůči Velké Británii. Této politiky se Kominternu držela i přes rychlé dobytí Francie Hitlerovským Německem. K přehodnocování stanovisek Kominterny došlo po invazi Hitlera

⁶⁵ McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominternu: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3. str.199–201

⁶⁶ McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominternu: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3. str.205.

do Řecka a Jugoslávie, kdy Stalin souhlasil, že boj Řeků a Jugoslávců je oprávněný.⁶⁷

K dalšímu obratu v politice Kominterny došlo po napadení Sovětského svazu Německem v létě roku 1941. Kde bylo nastoleno úsilí k rozvinutí širokého protifašistického odboje, a to až do 15. května 1943, kdy byla přijata oficiální rezoluce prezidia Exekutivy Komunistické Internacionály o rozpuštění Kominterny. Mezi hlavní důvody tohoto ukončení byl začátek obratu ve vývoji války. Vítězství Rudé armády u Stalingradu, rozšíření aktivit odbojových skupin na obsazených územích a naléhání sovětského vedení na otevření druhé fronty na západě Evropy, toto vedlo Stalina k rozhodnutí o rozpuštění Kominterny. Rezoluce tento krok vysvětlovala vyostřením rozdílů mezi jednotlivými zeměmi a vytvořením manévrovacího prostoru a větší nezávislosti v antifašistickém odboji pro jednotlivé komunistické strany. Tento krok byl pro Kominternu a komunistické strany opět velkým překvapením.⁶⁸

⁶⁷ McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominterna: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3. str.207–208.

⁶⁸ McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominterna: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3. str.211.

4. Obrat ve 30. letech – předpoklady a důsledky

4.1. Hitler, reichswehr a východní Evropa

Obrat politiky a spolupráce reichswehru a Rudé armády, nezačal ihned s uchopením moci Adolfem Hitlerem v lednu 1933. Bojovný antikomunismus nového vedení Německa působil na vedení reichswehru zanedbatelně, hlavně z důvodu, že nacisté důsledně rozdělovali své chování ve vnitřní a v zahraniční politice. Poté co Hitler přednesl svoji programovou řeč ke generalitě reichswehru a admiraltě říšského válečného loďstva na začátku února 1933, kdy nastínil možné podmanění nového životního prostoru na východě, včetně bezohledného poněmčení těchto zemí, mohli přítomní vojenští představitelé usuzovat, že se jedná o Polsko. Z tohoto vzniklo přesvědčení, že se rýsuje naprostá kontinuita mezi nimi a cíli nového kancléře a nenalezl se žádný dokument, který by potvrzoval nějaký zřetelný protisovětský posun. Před koncem ledna 1933 měla spolupráce reichswehru s Rudou armádou už spoustu potíží, a tak se Německo snažilo další nepřidělavat. Pokud se dalo soudit, dokonce i Hitler se z počátku zdržoval jakéhokoliv ovlivňování kontaktů reichswehru s Ruskem. Ovšem největší zátěží pro oboustranné vztahy byla skutečnost výměny vysoko postaveného německého důstojníka, který byl přidělen k Rudé armádě za bavorského podplukovníka, které na sovětské straně dalo vzniknout podezření, že budoucí německo – sovětské vojenské vztahy byly do budoucna postaveny na nižší úroveň.⁶⁹

4.2. Počátek konce spolupráce

Jedním z hlavních důvodů, který se stal na počátku konce spolupráce obou armád, bylo bezpříkladné pronásledování komunistů, socialistů a demokratů, které probíhalo v předjaří 1939 v Německu, které dokonce

⁶⁹ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 52

postihlo i sovětské novináře a obchodní zástupce žijící na německém území. Následně začátkem května 1939 sám Hitler zaútočil na poslední nosné pilíře zahraniční politiky společně orientované proti Versailles. Sovětské vedení museli zvláště iritovat především nepokrytě projevované protisovětské názory některých německých ministrů a vysokých funkcionářů NSDAP. Německá vláda po setkání s polským velvyslancem dala oficiálně na vědomí, že Hitler vyslovil přání, aby oba státy „bez zaujetí a střízlivě spolu prozkoumaly a projednaly společné zájmy“.⁷⁰

Ať už byl sovětský postoj motivován jakkoliv, ukončení spolupráce mezi oběma armádami se odehrávalo v atmosféře vzájemné nedůvěry a podezřívavosti, která byla občas zmírňována chlácholivými gesty a ujišťováními, že spolupráce bude pokračovat. Sovětská vláda jménem svého náměstka lidového komisaře zahraničí tvrdila, že nejde o zastavení spolupráce, nýbrž jen o „přerušování“ poté co ukončila všechny pokusy prováděné v Tomce. Díky sílícímu politickému tlaku protikomunistické hysterie v Berlíně a stále větší nedůvěry v Moskvě, obě strany přijímaly chvatné rozhodnutí, které vše ještě zostřovalo. Ti činitelé reichswehru, kteří v té době udávali politický směr, se chtěli rychle, bez hluku a jednou pro vždy zbavit svého nepříjemného „sovětského dědictví“.⁷¹

Poté co došlo z ruské strany k odřeknutí pokusů v Tomce, německá strana uzavřela středisko Lipeck. Dále následovalo jednostranné zrušení závazků Rudé armády vůči reichswehru v podobě odřeknutí již účasti na kurzu, který byl výslovně dohodnut. Následkem tohoto kroku bylo zrušení tradiční účasti reichswehru na manévrech Rudé armády.⁷²

Poté co byly s konečnou platností zrušeny všechny střediska a spojovací štábů v Moskvě, k němuž došlo ke 14. září 1933, snažili se někteří důstojníci reichswehru a generálů Rudé armády překonat vzniklou krizi. Na ukončení spolupráce ve všech střediscích hodně vydělal Sovětský

⁷⁰ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 53 a 54

⁷¹ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 54

⁷² GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 54

svaz, protože Německo většinu zařízení a materiálu zanechal v opuštěných střediscích. V Tomce zanechali Němci zařízení a materiál v hodnotě 40 000 až 50 000 zlatých rublů, v Kazani to bylo zařízení a přístroje za více než 1 000 000 rublů a v Lipecku zůstalo Rudé armádě 15 vojenských letounů, motory, auta a spojovací zařízení. Dovezené těžké a lehké tanky z Německa se vrátily zpátky do vlasti. Ruská strana uspořádala recepce k ukončení spolupráce s takovou okázalostí, že na německé straně došlo k předpokladu, že si Rudá armáda chce „udržet otevřené dveře k pozdější vojenské spolupráci s Německem“.⁷³

Spolu s probíhající změnou politiky přicházející z Berlína, bylo započata první výměna vedoucích kádrů reichswehru. Němečtí generálové, kteří byli nakloněni vojenské spolupráci s Rudou armádou, byli nahrazeni generály, u nichž se nedalo pochybovat o jejich protisovětském postoji. Tyto změny byly provedeny před podpisem Německo – Polské smlouvy o neútočení a o přátelství z 26. ledna 1934. Na základě podpisu této smlouvy došlo k zmrazení politického a vojenskopolitického klimatu vůči sovětskému Rusku. Na konci února 1934 při Hitlerově projevu ke špičkám reichswehru, SA a SS naznačil takový scénář budoucí války, v němž se počítalo zasadit zpočátku údery na západě a potom se teprve obrátit plnou silou na východ, což po podepsání smlouvy s Polskem, mohlo znamenat jen proti Rusku.⁷⁴

4.3. Události let 1935 až 1939

Na politické rovině došlo k zhoršování vztahů na základě protikladů mezi nacismem a bolševismem. Toto se projevilo i v reakcích stran na různé aktivity v řadách armád. Např. když maršál Tuchačevský napsal článek „Vojenské plány dnešního Německa“ do Pravdy, kde prorokoval na základě znovuzavedení vojenské povinnosti v Německu, že do jednoho roku vzroste počet vojáků z jednoho statisíc až na 850 000 mužů, došlo k protestům ze

⁷³ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 56 a 57

⁷⁴ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 60

strany nového německého velvyslance u sovětského komisaře zahraničí. Nebo když na druhé straně došlo k stížnosti na protisovětský film od společnosti UFA, kde Orlov přešel politickou stránku filmu, ale stěžoval si na tupení Rudé armády. Prohlásil, že *„zhoršení politických vztahů se přece nemusí nutně týkat i armády. Pokud se snad v Rusku na nejrůznějších možných rovinách vedla proti Německu nepřátelská propaganda, nikdy do toho nebyla zavlékaná německá armáda a německý voják“*.⁷⁵

Zvláštním významným se stal rozhovor maršála Tuchačevského z 26. října 1935 s německým diplomatem von Twardowskim. Několikrát zdůraznil, že obě země nejdou bok po boku. Dále dodal, že by se mohly vzájemně hospodářky doplňovat a neměly by mít žádné územní spory. A ještě dodal *„Kdyby mezi Německem a Sovětským svazem panovaly tytéž přátelské vztahy jako dříve, mohli by teď světu diktovat mír. Ale my jsme komunisté a vy nesmíte zapomínat, že komunisty chceme zůstat a zůstaneme. Třebaže v Německu se dává přednost jinému světovému názoru, neměla by to být žádná překážka k tomu, abychom spolupracovali“*.⁷⁶

Toto prohlášení maršál vyjádřil s největší pravděpodobností ve shodě se sovětskou vládní politikou, kdy se Sovětský svaz hledal i jiné diplomatické cesty k dohodě o neútočení s Německem. Na druhé straně od dubna 1936 prosakovali mezinárodní informace, že sovětský maršál je hlavou proti stalinistického spiknutí. Což nejpravděpodobněji následně pak stálo maršála život. V srpnu 1936 pak Hitler ještě přitvrdil ve svojí protisovětské kampani.

V průběhu roku 1937 v rámci rozkladné kampaně proti sovětskému Rusku, došlo k zmanipulování nebo padělání dokumentů z doby spolupráce mezi reichswehrem a Rudou armádou, aby svědčily o údajném komplotu mezi německými generály a sovětskými veliteli a které byly pak doručeny za využití Československa do Moskvy.⁷⁷

⁷⁵ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 61

⁷⁶ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 62

⁷⁷ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 67

Tyto dokumenty nespíš jen ovlivnily časový moment událostí, o osudu Tuchačevského a ostatních obětí v následných čistkách, nespíš rozhodl boj o moc Stalina a jeho kliky. Tyto velitele viděl Stalin ve své chorobné nedůvěře a patologické nedůvěřivosti, jako jádro opozice a samostatnosti armády a tuto opozici musel ve své cestě k ničím neomezované diktatuře preventivně zničit.⁷⁸

Tato Stalinova akce vůči velitelským kádrům v Rudé armádě svým rozsahem, kdy byli z pěti maršálů popraveni 3, dále pak 13 velitelů armád z 15, všech osm admirálů, u sborových velitelů to bylo 75 z 85, z divizních velitelů 110 z 195 a z 406 brigádních velitelů 186. Celkový výčet obětí těchto čistek je přibližně 40 000 sovětských důstojníků, což v té době tvořilo přibližně 50 % veškerého stavu důstojnictva. Největší procentuální podíl obětí byl v nejvyšších kruzích Rudé armády, činil skoro 80 %, což pro Rudou armádu znamenalo zkrácení o hlavu. Z mého pohledu na tuto skutečnost, to pro Německou stranu poté, co se tyto informace dozvěděli, stalo podkladem pro docela mylný dojem, že tímto pro německou armádu nebude Rudá armáda adekvátní soupeř v budoucím konfliktu, na který se už připravovala. V důsledku byl realizován plán „Barbarossa“ s faktorem, že síla Rudé armády není schopna přesáhnou hranice Ruska. Zřejmě němečtí velitelé došli k této úvaze proto, že byli odstraněni hlavně ty velitelské kádry, kteří znali taktiku německé armády z účastí na manévrech. Ze Sovětského svazu se po této úvaze v očích nejvyšších míst v Německu stal bezvýznamný okrajový činitel, a tak se Hitlerův válečný scénář namířil nejdříve proti Rakousku a následně proti Československu.⁷⁹

V létě 1939 už bylo o válečné posedlosti Hitlera a jeho nejbližší politické kliky nebylo pochyb. Jejich cílem bylo rozpoutání války za každou cenu a přijímali každé únosné riziko. V německé armádě, ale pořád převládal skeptický postoj k válce se západními mocnostmi, a dokonce se znepokojením, že by toto mohlo být „finis Germaniae“. Spíše zbrojně-

⁷⁸ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 68 a 69

⁷⁹ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 71 až 73

hospodářské důvody a úvahy než vojenskostrategické spojené s válečnou psychózou, jež podněcovaly třetí říši k pokusu rozdělit možnou koalici, která se rýsovala. Nejvíce by německé klíče vyhovovalo dorozumění s Velkou Británií, ale její neústupnost vydání Polska napospas německým agresivním záměrům, donutilo německou diplomacii k zaměření se na přechodné mocenskopolitické spojení se Sovětským svazem na účet východoevropských národů. Sovětský svaz se měl být dočasně neutralizován a mobilizován jako zdroj surovin, aniž bylo upuštěno od plánů na vytvoření východního impéria v budoucnu. Na základě iluze, že pakt se sovětským Ruskem odradí Francii a Velkou Británii od vstupu do války proti Německu na straně Polska, měla být armáda zbavena starostí z války na dvou frontách. Pokud pořád představitelé německé armády měli pochybnosti o vedení války na dvou frontách, podpis paktu dne 23.08.1939 usnadnil německým vojákům rozhodnutí s konečnou platností rozdrtit Polsko a rozpoutat válku.⁸⁰

4.4. Od politiky vymezování se k politice sblížení

Docházelo od nástupu Hitlera k moci, ke změnám v politickém kurzu obou států nebo byly stálého rázu? Ke změnám politických kurzů docházelo, a to hlavně z důvodů rozdělení moci ve východní Evropě a u obou státníků podle jejich vize, co je pro ně v danou chvíli nejlepším řešením. Před nástupem Hitlera k moci totiž panoval mezi Německem a Sovětským svazem takový zvláštní vztah, jenž byl vyvrcholením snahy o přeměnu východní Evropy na úkor Polska, jejímž výsledkem bylo uzavření smlouvy v Rappalu, jak už bylo v první kapitole uvedeno. Stalin zřejmě doufal, že tento zvláštní vztah zůstane zachován i po nástupu Hitlera k moci, ale to se nestalo, protože v roce 1934 Německo podepsalo smlouvu o neútočení s Polskem. U Hitlera v té době převládal ve vnitřní politice antikomunismus nad antisemitismem. Tato smlouva a další následné jednání mělo Polsko naverbovat v budoucnu

⁸⁰ GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojenectví: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7. str. 82 až 84

k tažení proti Sovětskému svazu, jenž byl pro Hitlera hlavní cíl, který si vytýčil. Nástup Hitlera k moci, znamenal pro Stalina možnost, projevit se jako ochránce evropské civilizace a tuto možnost využil, když nasměroval politiku Sovětského svazu a Kominterny k politice kolektivní bezpečnosti, kdy se komunisté spojili s doposud urážlivě napadanými sociálními demokraty a demokratickými stranami v boji proti fašismu.⁸¹ Sovětský svaz si vybral za partnera k prosazení nového směřování Francii, která byla spojencem Ruska už před první světovou válkou. Francouzský ministr zahraničí Louis Barthou, poté co si přečetl Hitlerovo „Mein Kampf“ k pokusu obnovy francouzského spojeneckého systému. Spolu s Litvinovem se pokusili oživit myšlenku východního Locarna. Navrhnul pakt vzájemné pomoci, který by zahrnoval nejen Francii, Sovětský svaz, ale i Československo, pobaltské státy a Polsko. Tento pakt obsahoval ujednání, ve kterém by se každý ze signatářů se musel zříci jakýchkoliv agresí ve východní Evropě. Separátní smlouva mezi Francií a Sovětským svazem zavazovala Francii k pomoci Sovětskému svazu v případě, že by byl napaden některým ze signatářů navrhované východní dohody. Pro Stalina tyto dvě smlouvy představovaly vše, co chtěl, návrat Ruska do evropské politiky, ukončení izolace Sovětského svazu a garance proti polské a německé agresii. Konec tohoto pokusu o politiku kolektivní bezpečnosti, udělalo odmítnutí návrhu Německem a Polskem. Tuto reakci Barthou nečekal, přesto chtěl dále tuto koncepci prosazovat, ovšem krátce poté podlehl atentátu. Jeho nástupce Pierre Laval ovšem chtěl dosáhnout francouzsko – německého urovnání namísto potlačení, které jeho předchůdce prosazoval. A dělal vše proto, aby se vyhnul jakémukoliv incidentu s Německem.⁸²

V těchto letech před následným sblížením nejúhlavnějších a nejsveřepějších nepřátel, kteří veřejně prohlašovali, že fašismus je největší zlo v případě Sovětského svazu a bolševismus má ďábelskou povahu

⁸¹ SNYDER, Timothy, *Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha a Litomyšl: Nakladatelství Paseka a nakladatelství Prostor, 2013. ISBN 978-80-7432-254-9 (Nakladatelství Paseka) a ISBN 978-80-7260-280-3 (Prostor). str. 80 až 84

⁸² BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 509–511

v případě Německa.⁸³ Následně poté, co Polsko po několikáté odmítlo návrhy Hitlera na vstup do války po boku Německa proti Sovětskému svazu a když došlo k podepsání dohod s Francií a Británií. Ke sblížení obou států přispělo i neustálé oslabování Lidové fronty proti fašismu. Stalin i Hitler si uvědomili, že by podepsaná spolupráce přinesla oběma značné výhody. Pro Hitlera odvrácení hrozby bojů na dvou frontách v případě plnění záruk, které Francie a Británie daly Polsku. A v případě Stalina územní zisky, které mu Francie i Británie nemohly a ani nechtěly poskytnout. Dalším faktorem, byla pružnost ke změnám, tato pružnost naprosto chyběla Francii a Británii. K politice sblížení obou států vlastně došlo už odvoláním Litvinova z postu komisaře zahraničních věcí a jeho nahrazením Molotovem. Toto sblížení dvou ideologických protikladů, nejvýstižněji se to dá přirovnat k „setkání ohně s vodou“, naprosto otřásl světem.⁸⁴ A jak už bylo napsáno, sblížení dospělo k podepsání Paktu Molotov – Ribbentrop, po kterém došlo k zahájení 2. světové války, která zasáhla nejprve skoro celou Evropu a pak velkou část celého světa.⁸⁵ Tento moment, byl neuvěřitelným veletočem, kterému občané obou států (nejen oni, ale vlastně celý svět) nebyly schopni uvěřit⁸⁶

⁸³ KERSHAW, Ian, *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*, Praha: nakladatelství Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2301-2. str.323

⁸⁴ REES, Laurence, *Druhá Světová válka: Za zavřenými dveřmi: Stalin, Nacisté a Západ*, Praha: Euromedia Group – Knižní klub v edici Universum, 2009. ISBN 978-80-242-2550-0. str. 16

⁸⁵ SNYDER, Timothy, *Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha a Litomyšl: Nakladatelství Paseka a nakladatelství Prostor, 2013. ISBN 978-80-7432-254-9 (Nakladatelství Paseka) a ISBN 978-80-7260-280-3 (Prostor). str. 123 až 125

⁸⁶ KERSHAW, Ian, *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*, Praha: nakladatelství Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2301-2. str.323

5. Postoj Francie a Británie

A jaké postoje a kroky konaly Francie a Británie ve vojenské a politické linii od uzavření smlouvy v Rapallu do podpisu Paktu Molotov – Ribbentrop?

Aby byly schopni udržet Německo na uzdě, musely by se spojit do koalice, ale k tomu nikdy nedošlo. Samostatně byly oba státy paradoxně slabší než poražené Německo.⁸⁷

Francie se pokusila bez konzultací se spojenci, vojenským obsazením Porúří v lednu 1923 si vykompenzovat frustraci z nejistých reparací, sporném odzbrojení a nedosažitelných záruk od Británie. Ovšem tato jednostranná akce, jen prokázala, že Francie není schopná sama jednat a od spojenců byla izolována.

Toto vedlo Německo k přesvědčení, že se dohodnou s Británií proti Francii, ale žádný z britských politiků vůbec nepomýšlel na tuto alianci.⁸⁸

Francouzské fiasko této akce, mělo za výsledek vzájemné blokáce Británie a Francie a jejich principů, které prosazovaly.⁸⁹ Tohoto rozkolu využil německý politik Stresemann ke změně podmínek k uvaleným reparacím, což začalo posilovat hospodářskou a následně i politickou moc Německa. Politika naplnění, kterou prosazovala Británie, znamenala pro Francii se smířit s právem na vyzbrojení Německa a tím jí ohrožovat. Pro Británii tady byl rozkol, mezi možnostmi Německa splácet reparace a ohrožovat Francii. Tuto sílu Německa mohla Británie vyvážit aliancí s Francií, ale nechtěla se zaplést do aliancí, které Francie už uzavřela se zeměmi východní Evropy.⁹⁰

V roce 1925 přišla Británie s myšlenkou omezené aliance spolu s Francií a Belgií, která by zaručovala pouze jejich hranice s Německem. Podařilo se jí prosadit nový pakt, který byl podepsán v Locarnu, jež měl princip kolektivní bezpečnosti a vymezil uznání hranic. Bohužel tato smlouva nesplnila svůj hlavní cíl nastolit evropský mír, ale paradoxně určila budoucí bojiště. Británie

⁸⁷ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 279

⁸⁸ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 278 a 279

⁸⁹ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 281

⁹⁰ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 286

byla po Locarnu přesvědčena, že jedinou možnou politikou je princip usmiřování a pro Francii to znamenalo postupný ústup od versailleského uspořádání.⁹¹

Po podepsání smluv v Locarnu v roce 1925 se politický postoj Francie vůči Německu změnil a Francie začala aplikovat politiku „*Appeasementu*“, kdy už pouze reagovala na události, a které se nejzřetelněji projevovalo až ve třicátých letech, kdy se Francie stala hluboce konzervativní, obrannou společností, jež byla rozdělena sociálním konfliktem a ekonomikou, jež nebyla modernizována v krizi. Francie totiž přijala pouze obrannou vojenskou strategii, která vyústila ve výstavbu Maginotovi linie, jež ji měla dostatečně chránit.⁹²

Ve snaze vzbudit zdání, že něco Francie dělá, navrhla Americe smlouvu o zřeknutí se války a řešení sporů mírovými prostředky, kterou Amerika v roce 1928 přijala, ovšem z této smlouvy nevyplýval žádný praktický důsledek.⁹³

Od konce 20. let začala praktikovat diplomatickou politiku „*Appeasementu*“, což je politika politických nebo materiálních ústupků agresivní mocnosti, aby se zabránilo ozbrojeným konfliktům, jež vyplynula z neúspěchu Společnosti národů a v selhání kolektivní bezpečnosti. Tyto ústupky byly na začátku třicátých let považovány za žádoucí, kvůli protiválečné reakci na trauma z první světové války. Politika appeasementu byla silně podporovaná britskou vyšší třídou, protože žili v dojmu, že fašismus je užitečnou formou antikomunismu.⁹⁴

Další aktivity na politické úrovni Francie bylo podepsání smluv o obraně s několika státy střední Evropy, jež ovšem bylo naprosto prázdné gesto, protože tyto smlouvy se nemohly vůbec provést. Francie v roce 1935 byla v takovém stavu demoralizace, že potřebovala podporu Sovětského svazu a to se jí podařilo podpisem smlouvy, ovšem pořád byla vnitřně velmi

⁹¹ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 292 a 293

⁹² KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 293

⁹³ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 294

⁹⁴ Hucker, Daniel (2011). *Veřejné mínění a konec appeasementu v Británii a Francii*. Londýn: Routledge (publikováno 2016). [ISBN 9781317073543](https://doi.org/10.1080/9781317073543). Načteno 12. října 2020.

rozpolcená, což se projevilo tím, že odmítala rozhovory štábů na nepovolila účast sovětských pozorovatelů na prováděných cvičeních.⁹⁵ Měla totiž pozici, že musela balancovat mezi oslabením vztahů s Británií, která jednoznačně odmítala uvažovat o jakémkoliv vojenském závazku, strachu z Německa, že by jednání mohla vést k vyhlášení války. Dokonce se pokusila sblížit s Itálií, s níž podepsala smlouvu, která byla vlastně vojenskou aliancí, jako reakci na sílící Německo.⁹⁶

Další zvláštností bylo uzavření smlouvy v italských lázních Stresa, kde Francie, Británie a Itálie vlastně bránili versaillský systém i přesto, že Itálie byla jeho kritikem. Ovšem tento krok ke kolektivní bezpečnosti pohřbila Británie podpisem námořní dohody s Německem, už po dvou měsících od podpisu smlouvy ve Strese. Tímto dala Británie najevo, že její bezpečnost má přednost před vším ostatním a jejím hlavním cílem bylo usmiřování se s protivníkem. A vrcholem ustupování v roce 1936 bylo obsazení Porýní Německem, proti kterému ani Francie a ani Británie nic nepodnikly, i když ještě Německo nebylo dostatečně vyzbrojeno. Francii i Británii vyhovovalo, že mají jakékoliv alibi, aby nemuseli nic dělat.⁹⁷

Vrcholem praktikovaného appeasementu byla návštěva lorda Halifaxe v Berchtesgadenu, kde chválil nacistické Německo jako hráz bolševismu a připustil možné změny v otázkách Rakouska, Československa a v polského koridoru.

Vypuknutím války ve Španělsku došlo k zvýšení nátlaku Británie na Francii s cílem zabránění možné války za jakoukoliv cenu při prosazování appeasementu, což znovu prokázali při anšlusu Rakouska v roce 1938 a při podpisu Mnichovské dohody v září 1939. Úplné rozbití všech iluzí došlo při obsazení zbytku Československa v březnu 1939. Tento akt měl za výsledek změnu postoje obou států vůči Německu a opuštění předchozí prováděné

⁹⁵ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 312

⁹⁶ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 312 a 313

⁹⁷ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 317 a 318

politiky.⁹⁸ Ve kterém dali záruky Polsku a Rumunsku, které ovšem nebyly schopni splnit. Tím dali Stalinovi manévrovací prostor pro jednání s tím, kdo mu nabídne územní zisky, které chtěl. A toto mu nabídl jen Hitler.

⁹⁸ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 324 až 334

6. Cesta k podpisu paktu Ribbentrop – Molotov

Kdo učinil první krok k „námluvám“ na jaře 1939 to nelze určit, protože lze najít náznaky a sondy na obou stranách. Pro Hitlera se signálem stalo nahrazení Litvinova, Molotovem což bylo chápáno jako ústup od politiky kolektivní bezpečnosti. Dne 20.05.1939 dostal německý velvyslanec instrukce, aby znovu navrhl zahájit hospodářské rozhovory, které byly ze strany Německa přerušeny počátkem roku 1939. Pro vzájemnou obezřetnost a podezření nepřinesly další pokusy o zahájení rozhovorů na začátku června žádný pokrok. Další krok podnikli Rusové dne 18.07.1939 s tím, že pokud se vyjasní několik bodů, tak se vyhlídky na již předloženou hospodářskou dohodu stanou přijatelnými a smlouva se může podepsat. Němce nyní začal tlačit nedostatek času z důvodu určeného nejzazšího data pro útok na Polsko na 25. srpen.⁹⁹ Dne 26. července byli ruští zástupci v Berlíně ujištěni, že Německo uzavře se Sovětským svazem úmluvu o oboustranných zájmech, jenž by byla vyřešena ve prospěch obou zemí, ovšem pod podmínkou, že Sovětský svaz nepodepíše smlouvu s Británií. Hitler si, který s podepsáním smlouvy spěchal, tak Ribbentropovi nařídil, aby bez výhrad přijal Molotovovi podmínky, aby mohl odletět do Moskvy se všemi zplnomocněními podepsat smlouvu. Rusové, ale dále zdržovali jednání, kdy Němcům začali klást podmínky – nejdříve se musí uzavřít obchodní smlouva (která doposud stála na mrtvém bodě), pak by obě strany mohli přistoupit k paktu o neútočení. Ale ten musí být doplněn „speciálním protokolem definujícím zájmy smluvních stran v té či oné otázce zahraniční politiky“. Tato taktika ovšem jak Ribbentropa, tak i Hitlera rozzuřila a napětí a nejistota je začala vyčerpávat.¹⁰⁰ Při setkání Molotova s německým velvyslancem v Sovětském svazu (Von der Schulenburg) byl tento zpraven, že návrh Německa na Sovětský svaz

⁹⁹ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 600–601

¹⁰⁰ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 601

neudělal dojem a že by se Němci měli inspirovat některým z paktů, který už Rusové podepsali. Poté co si německého velvyslance opět povolal zpět do Kremlu, předal mu sovětský návrh paktu, což měl uloženo od sovětské vlády a dodal, že v případě podepsání hospodářské smlouvy následujícího dne, může Ribbentrop přiletět do Moskvy 26. nebo 27. srpna. Sovětský svaz trval na okamžitém podpisu obchodní smlouvy, a tak Německo ji podepsalo 20. srpna ve 2 hodiny po půlnoci. Přesto Rusové neposunuli termín návštěvy Ribbentropa v Moskvě, protože Stalin věděl, že tento termín je pro Hitlerův časový rozvrh pro zahájení útoku na Polsko příliš pozdě. Během odpoledne 20. srpna Hitlera osvítil nápad a okamžitě Stalinovi napsal osobní dopis v němž přijal sovětský návrh paktu. To přesvědčilo generálního tajemníka, že to myslí doopravdy a v odpovědi souhlasil s příjezdem Ribbentropa do Moskvy dne 23. srpna.¹⁰¹

Hitler již schválil ruskou koncepci paktu do kterého ještě Rusové doplnili post skriptum, kterým se uznávala jeho platnost pouze tehdy, bude-li zároveň podepsán zvláštní protokol vztahující se k bodům, na nichž měli zájem. Hitler s tím souhlasil, protože do něj zajímal jen Stalinův podpis pod textem paktu, který znamenal neutralitu Ruska, a tudíž konec všem hrozbám anglo-francouzsko-ruské koalice, jejímž cílem bylo překazit plány Německa ve východní Evropě a zabránit izolaci Polska. Protože i tato smlouva mohla být kdykoli pošlapána, když posloužila svému účelu.

Stalin se ocitl v postavení po kterém prahl: bude mít nabídky obou stran a bude se rozhodovat, kterou přijme. Poté co bylo Rusko vyloučeno z účasti na mnichovské dohodě, to byl mimořádný obrat. Svým zdržováním dosáhl maximálních ústupků.¹⁰²

Rusové jednali s Brity a Francouzi od března, po celou dobu britský kabinet nepovažoval za vhodné poslat do Moskvy jakéhokoliv ministra. Po dosažení dohody ohledně politické formulace, nebyl ani od Britů a ani Francouzů

¹⁰¹ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 603–604

¹⁰² BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 605-607

zařazen do vojenské delegace poslané do Moskvy náčelník štábu nebo jiný z čelních velitelů. Po zahájení rozhovorů o vojenských otázkách se pouze odhalily rozdíly mezi oběma stranami. Britové a Francouzi stále uvažovali rámci – jak se vyhnout válce, nikoli jak ji vyhrát. Delegace se naposledy setkaly 21. srpna – bezvýsledně.

To, že vlády Británie a Francie neprojevíly rozhodnější snahu uzavřít spojení se Sovětským svazem, bylo dáno, že nepřistoupily na fakt, že je válka nevyhnutelná a stále doufaly, že Hitlera zastraší. Rozhodujícím prvkem, který přiměl Stalina dát přednost německému návrhu, bylo to, co mu Britové ani Francouzi nikdy nebyli sto nabídnout – totiž podílet se nikoli na obraně nevděčné nezávislosti východní Evropy, ale na jejím dělení.¹⁰³

Poté co Ribbentrop přiletěl do Moskvy se setkání uskutečnilo do hodiny. Kdy byl uveden do Molotovovi kanceláře, kde ho čekalo jedno velké překvapení. V místnosti byl přítomen sám Stalin, toto překvapení mělo německého ministra vyvést z rovnováhy. K ještě většímu rozčarování Ribbentropa došlo k odmítnutí k jím podanému návrhu platnosti paktu na 100 let na začátku jednání samotným Stalinem.¹⁰⁴ Stalinova nejvíce zajímal tajný protokol, v němž Němci navrhovali rozdělení Polska do sovětské a německé sféry zájmů, jejichž hranici by tvořily řeky Narew, Visla a San. Pokud šlo o pobaltské státy, Němci navrhli, že Finsko a Estonsko ponechají v sovětské zájmové sféře, Litvu si nárokovali pro sebe a Lotyšsko mělo být rozděleno řekou Dvinou. Stalin však chtěl Litvu pro sebe a na základě konzultace Ribbentropa s Hitlerem, který to odsouhlasil ji získal. V jihovýchodní Evropě sovětská strana potvrdila zájmy v Besarábii a Němci potvrdily naprostý politický nezájem o celou tuto oblast.

Tímto způsobem, u jednacího stolu, bylo dojednáno čtvrté dělení Polska – dříve, než padl jediný výstřel. Stalinovým podílem bylo navrácení těch částí Běloruska a Ukrajiny, které Polsko anektovalo v roce 1920; k tomu tři ze čtyř

¹⁰³ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 605–606

¹⁰⁴ REES, Laurence, *Druhá Světová válka: Za zavřenými dveřmi: Stalin, Nacisté a Západ*, Praha: Euromedia Group – Knižní klub v edici Universum, 2009. ISBN 978-80-242-2550-0. str. 13 až 16

pobaltských zemí, ztracených roku 1917, což odstranilo ohrožení Leningradu. Které mu působilo tolik starostí.

Ribbentrop se vrátil do Německa v euforii s vírou, že přiváží Hitlerovi smlouvu, která mu dovolí zasadit Polákům ránu, z níž se už nikdy nevzpamatují. Aby jí dosáhl, byl ochoten znemožnit pakt proti Kominterně, jehož byl architektem, riskovat spojení s Japonci i Italy a přiznat Sovětskému svazu ve východní Evropě rozsáhlé ústupky – což byla malá cena za tak dramatickou změnu, jenž naráz odepsala francouzskou – sovětskou smlouvu z roku 1935.¹⁰⁵

¹⁰⁵ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6. str. 607

7. Vojenko-politické i etické důsledky podepsaného paktu

Díky podpisu tohoto paktu došlo k rozdělení politického vlivu na osud východní Evropy. Německo získalo ve vojenské oblasti praktické zkušenosti ve vedení bleskové války, kterou si před tím, než napadli Polsko teoreticky nacvičovali. Mimo územního zisku, který mělo Německo garantováno podpisem paktu, si zajistilo i dodávky strategických surovin z Ruska. Bylo to obilí, nafta a ropné produkty, bavlna a mnohé jiné. V řeči čísel to bylo jen za období od podpisu k napadení například 865 000 tun nafty, 101 000 tun bavlny, dále třeba 14 000 tun mědi a hlavně 1 462 000 tun obilí.¹⁰⁶

Sovětský svaz podpisem smlouvy získal po napadení Polska Německem v rámci rozdělení území, o které přišlo po 1. světové válce. Hranice se mu posunuly o 200 až 300 km, na které přesunul vojenské jednotky, které měly zajistit bezpečnost státu. Dalším ziskem bylo území pobaltských států, jež byly také smlouvou dány do sféry vlivu Sovětského svazu. Poté co v roce 1940 pod tlakem Moskvy souhlasí s ultimátem, získá Stalin ochranný nárazník před Leningradem.

Co bylo dalším krokem v politice obou těchto států po podepsání paktu až do jeho porušení? Došlo k nějakým jednáním mezi oběma státy, které by měly dopad na situaci v Evropě? Odpovědí je ano, a to nejhlavnější jednání proběhlo v listopadu roku 1940. Poté co byl podepsán „Trojstranný pakt“ mezi Německem, Itálií a Japonskem, o němž byl Stalin informován až po jeho podepsání, došlo ze strany Německa o vlákání Sovětského svazu do tohoto paktu.¹⁰⁷

A o co se vlastně nabízelo v rámci tohoto návrhu? Ze strany Hitlera to bylo rozdělení území, které ještě nebylo v jeho moci a hlavně, aby se Sovětský svaz připojil na stranu Německa ve válce proti Británii a tím by měl Hitler zajištěn tyl a následně by mohl lehce Sovětský svaz porazit, protože

¹⁰⁶ Dokument: Hospodářsko-politická spolupráce Německa a Sovětského svazu v letech 1939-1941 [online] [citace 31.08.2021] dostupné z: [Zapomenutá historie – Hospodářsko-politická spolupráce Německa a Sovětského svazu v letech 1939-1941–4. část \(estranky.cz\)](#)

¹⁰⁷ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 361

v žádném případě nehodlal podepsaný pakt o neútočení dodržet. Stalin, ale ve své opatrnosti, se nechtěl dělit o území jenž ještě nebylo dobyto a zároveň se nehodlal zaplést do konfrontace, kterou vymysleli jiní. Avšak si chtěl nechat otevřené vrátka pro možné dělení kořisti v případě zhroucení Británie. Stalin souhlasil s navrženou schůzkou v Berlíně, kde Molotov v zásadě souhlasil s možným přistoupením do „Trojstranného paktu“ ovšem za velmi přesných podmínek. A hlavně trval na vyjasnění, jaký je hlavní smysl paktu, ke kterému by měli přistoupit? Jaké jsou úmysly Německa na Balkáně? Zda Finsko stále patří do vlivu Sovětského svazu, jak bylo dohodnuto? Tyto otázky Molotov položil Hitlerovi při audienci v jeho kancléřství, a to takovým způsobem, jakým s Hitlerem doposud nikdo nemluvil, protože se Stalina bál více než Hitlera. Toho toto jednání rozzuřilo tak, že se ani nedostavil na uspořádanou večeři na sovětském velvyslanectví a další jednání nechal na Ribbentropovi. Ten ovšem žádného úspěchu v dalším vyjednávání nedosáhl.¹⁰⁸

Celé toto jednání bylo zakončeno dnem, kdy Molotov zaslal Ribbentropovi Stalinovi podmínky pro přistoupení Sovětského svazu k Trojstrannému paktu. Tyto podmínky však byly naprosto nepřijatelné. Jednalo se totiž o stažení německých vojsk z Finska a jeho přenechání Sovětskému svazu, dále volnou ruku při naplňování strategických záměrů na Balkáně, rozšíření vlivu zájmu na Irán a Perský záliv a jako další podmínka byla, aby se Japonsko zřeklo veškerých nároků na těžební práva na ostrově Sachalin. Z těchto důvodů k žádné dohodě nedošlo a po napadení Sovětského svazu mohl tento uzavřít proti hitlerovskou koalici s Británií a Spojenými státy, protože si tuto možnost nedal zavřít.¹⁰⁹

Z etického hlediska by se podepsání paktu mohlo omluvit, že by směřovalo jen k ochraně vlastního území obou států, ale protože oba diktátoři všechny kroky, které činili, byly ovlivněny jejich touhou po moci a vládnutím nad ostatními národy, jak z pozice „nadřazenosti rasy“ v případě Německa, tak z pozice státníka, jenž se cítil zneuznán západními mocnostmi, kdy tyto

¹⁰⁸ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 276 a 277

¹⁰⁹ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 364 až 368

nepřizvali Sovětský svaz k žádným jednáním, které proběhly mezi oběma konflikty, které poznamenali tragicky celý svět. Politické systémy v obou těchto zemích byly založeny na prioritě moci, kde etické principy byly zašlapány do prachu i když byly hlasitě proklamovány z obou stran.

8. Porušení paktu

8.1. Cesta k porušení paktu z německé strany

A jaká byla následná cesta obou režimů po podepsání paktu až k jeho porušení? Byla dost krkolomná a z obou stran podmiňovaná cílem, který měli oba diktátoři stanovený jako svoje priority.

Z německé strany to bylo dnem 1. září 1939 rozpoutání válečného konfliktu napadením Polska jenž následně přerostlo až do II. Světové války. Poté co Německo napadlo Polsko, vyhlásili mu Velká Británie spolu s Francií válku, jenž ovšem spočívala jen v tomto prohlášení a Polsku jako svému spojenci vůbec nepřišli vojensky na pomoc. Toto období známe pod termínem podivná válka, která trvala až do napadení Francie Německem. Během které získalo Německo území Dánska a Norska, kam překvapivě podniklo bleskový útok, hlavně z důvodu možnosti přerušování severní cesty pro zásobování Ruska a dále mělo Norsko obrovské zásoby těžké vody a hodilo se pro převoz železné rudy ze Švédska.¹¹⁰ Následně po provedených přípravách Německo v květnu 1940 napadlo Holandsko, Belgie a následně obešlo Maginotovu linii, na kterou Francie naprosto spoléhala a za pár týdnů obsadila skoro celou Francii a dne 21. června 1940 donutili francouzské představitele podepsat kapitulaci ve stejném vagonu, ve kterém, v roce 1918 byli donuceni podepsat kapitulaci sami.¹¹¹ Dne 10. července 1940 započalo Německo další fázi konfliktu napadením Velké Británie leteckými útoky, jenž známe pod názvem „Bitva o Británii“, jenž měla připravit co nejlepší podmínky pro plánovanou obojživelnou operaci, poté co Británie odmítla Hitlerem nabízený mír. Tato kampaň trvala až do konce října 1940, kdy ztráty Luftwaffe donutili odložení operace na jaro 1941 a následné odložení na neurčito.¹¹²

¹¹⁰ LECKIE, Robert. *Sága 2. světové války*, Praha: Baronet, 2000. ISBN 80-7214-285-2. str.141

¹¹¹ LECKIE, Robert. *Sága 2. světové války*, Praha: Baronet, 2000. ISBN 80-7214-285-2. str. 200

¹¹² LECKIE, Robert. *Sága 2. světové války*, Praha: Baronet, 2000. ISBN 80-7214-285-2. str. 219

Po tomto neúspěchu Hitler obrátil svou pozornost k svému největšímu nepříteli, a to Sovětskému svazu a jeho rozhodnutím ho napadnout, došlo k největší chybě, jaké vůbec mohlo dojít, a to je boj na dvou frontách. Ještě před samotným útokem na Sovětský svaz si Němci museli zajistit Balkán. Několik států podleho nátlakové politice Německa a přidalo se na jeho stranu, šlo především o Maďarsko a Rumunsko. Stejný nátlak nejprve donutil ke spolupráci i Jugoslávii, ale následný provedený převrat stran, které nehodlali s Hitlerem spolupracovat, vyústil k odmítnutí Paktu Tří. Nejvíce potíží měli s Řeckem, které bylo napadeno fašistickou Itálií, kdy Mussolini značně přecenil možnosti italské armády a Řekové se bez větších problémů ubránili a italské vojsko zahneli do Albánie. Protože Hitler potřeboval mít zajištěný Balkán, nejprve zaútočil na Jugoslávii, kterou rychle dobyl a pak se obrátil k Řecku, kde i přes rychlou porážku řeckého vojska bylo vázáno poměrně velké množství živé síly. Tyto síly pak chyběli v dalších fázích probíhající války.¹¹³ A hlavním důsledkem tohoto tažení bylo zpoždění příprav k napadení Sovětského svazu a jeho realizace až dne 22. června 1941.

8.2. Cesta k porušení paktu ze strany Sovětského svazu

Poté co Hitler napadl 1. září 1939 Polsko se Sovětský svaz přidal k bojovým operacím na území Polska dne 17. září 1939 přesně podle tajného dodatku k podepsanému paktu. Sovětské a Německé jednotky se setkali na vytýčené linii, což znamenalo potvrzení partnerství.¹¹⁴ Pro Stalina tato dohodnutá linie znamenala navrácení ztracených územích po Velké válce a posunutí vnějších hranic Sovětského svazu až o 300 kilometrů na západ. Následně Stalin obrátil svoji pozornost na zajištění obrany severního úseku Sovětského svazu a za pomoci diplomatického nátlaku donutil vlády pobaltských republik podepsat smlouvy, které umožnili vojenskou přítomnost Rudé armády na jejich území. Pak přišel na řadu návrh Finsku o odstoupení určitých oblastí, které měli zvýšit možnost obrany cest vedoucích

¹¹³ LECKIE, Robert. *Sága 2. světové války*, Praha: Baronet, 2000. ISBN 80-7214-285-2. str. 245

¹¹⁴ LIDDELL HART, Basil H., *Dějiny druhé světové války*, Brno: Nakladatelství JOTA, 2020. ISBN 978-80-7565-469-4. str. 43

k Leningradu. Tento diplomatický návrh nebyl ovšem ze strany Finska akceptován, a proto následovala dne 30. listopadu 1939 invaze ze strany Sovětského svazu. Stalin si byl jistý, že se početně slabší finské jednotky dají lehce porazit, ale opak byl pravdou, Finové Rusům kladli tak houževnatý odpor, že se jejich postup zastavil na mrtvém bodě, a to hlavně z důvodu nekompetenčnosti ruských velitelů a plánovačů, kteří byli ochromeni proběhlými čistkami. Finové se statečně bránili až do března roku 1940, kdy poslali delegaci k vyjednávání o míru, jenž byl stvrzeno dne 13. března 1940. Finské dobrodružství vázalo milion mužů, velké množství tanků a letadel. Tyto prvotní neúspěchy vyvolaly u Hitlera a jeho generálů mylný pocit, že je Rudá armáda naprosto neschopná a že ji lze lehce porazit, což se později ukázalo jako naprostý omyl.¹¹⁵

Poté co si Sovětský svaz ještě po diplomatickém nátlaku vzal zpět část území Rumunska, dělal vše proto, aby nepopudilo svého spojence, které by zavdalo příčinu k nějakému konfliktu. I když byl Stalin ze strany Velké Británie varovaný, a i ze strany svých agentů, kteří operovali mimo území Sovětského svazu, že Hitler připravuje útok na Sovětský svaz, ze své paranoidní nedůvěřivosti toto zavrhl, jako naprosto nemožnou věc a jako pokus vnést rozkol mezi Sovětský svaz a Německo.¹¹⁶ A to i přesto, že mu bylo sděleno přesné datum invaze. Dokonce, ještě téhož dne Rusko odeslalo přes svoje hranice vlaky s materiálem, které se zavázalo svým podpisem, posílat svému spojenci.

¹¹⁵ LIDDELL HART, Basil H., *Dějiny druhé světové války*, Brno: Nakladatelství JOTA, 2020. ISBN 978-80-7565-469-4. str. 57 až 64

¹¹⁶ LIDDELL HART, Basil H., *Dějiny druhé světové války*, Brno: Nakladatelství JOTA, 2020. ISBN 978-80-7565-469-4. str. 171

9. Důsledky porušení pro Evropu a svět

9.1. Pakt Molotov – Ribbentrop a mezinárodní komunistické hnutí

Pakt Molotov – Ribbentrop byl pro mezinárodní komunistické hnutí velkým překvapením, na které nebylo připraveno. Ovšem pod tlakem Stalina a vůdců v Sovětském svazu museli překousnout, že dva takto rozdílné politické systémy, které doposud proklamovali, že jsou nesmiřitelní protivníci, najednou podepsali tuto smlouvu. Komunistickému hnutí bylo nařízeno, aby oslavovali tento počin jako projev nepřemožitelné síly a revolučního sebevědomí národů Sovětského svazu a jeho Rudé armády. Dále, že tímto činem byly zmařeny intriky západoevropských reakcionářů, kteří chtěli Sovětský svaz vmanévrovat do izolované války s Německem, aby se pak snad sami mohli na něj vrhnout. Tímto činem Sovětský svaz zahnal celý shnilý kapitalistický svět do slepé uličky a uvolnil si tím cestu pro svoji vlastní politiku míru, ochrany svých zájmů a také malých a potlačených národů a mocný apel ke všem národům, aby se osvobodily a bojovaly za trvalý mír.

A jaký postoj zastávala Komunistická strana Československa hlavně v roce 1939? Vedení strany, které na příkaz Kominterny opustilo Československou republiku a emigrovalo do Sovětského svazu (jmenovitě se jednalo o Gottwalda, Slánského, Köhlera a Kopeckého) na začátku roku 1939 organizovalo hnutí za národní osvobození od nacistů a za obnovu československého státu. Ovšem po podpisu paktu došlo k okamžitému konci této politiky. Je zde na místě si položit další otázku, byl tento akt stejným překvapením i pro komunistickou stranu Československa a její členy, jako pro celou Evropu? Podle bádání Jacquese Rupnika, to bylo překvapením jen pro komunisty, kteří zůstali v Československu. Ti, kteří se uchýlili do Moskvy o tomto aktu podle dostupných informací věděli dopředu a Klement Gottwald se touto novou orientací naprosto ztotožnil. A možnost uzavření paktu naznačil v rozhovoru rakouskému spisovateli Ernestu Fischerovi dva dny před

podpisem. Pro něho šlo jen o projev „neporazitelné síly a revolučního uvědomění národů Sovětského svazu a jeho Rudé armády.“ A hlavní úkol, který z tohoto vyplynul? Tuto linii prosadil u komunistů doma. Členové komunistické strany na území Československa byli velmi zmatení z tohoto obratu a přes depeše, které posílali do Sovětského svazu se dotazovali, co mají dělat? Odpovědí jim bylo uloženo, že se jedná o imperialistickou válku, kterou komunistická strana v žádném případě nesmí podporovat a musí přejít k rozhodující ofenzívě proti zrádcovské politice sociální demokracie, což proklamovala Kominternu pro všechny komunistické strany na světě.¹¹⁷

A našel se mezi předními komunistickými činiteli někdo, kdo by tento uzavřený pakt odsoudil? Odpovědí je ano. Pouze Vlado Clementis otevřeně odsoudil uzavřené spojenectví a za tento postoj byl s okamžitou platností ze strany vyloučen. A jaký byl jeho další osud? Moskevské vedení komunistické strany ho sice před koncem války přijalo zpět, ale to bylo zapříčiněno tím, že jen potřebovali k jednání s Benešem o Národní frontě a Košickém vládním programu. Ovšem jeho postoj k paktu ho v konečném důsledku stál život v procesu se Slánským v roce 1952.¹¹⁸

A co podepsání paktu přineslo pro Slovenský stát? Bylo to diplomatické uznání Sovětským svazem. A v politice proklamovali třídní charakter svého boje a jako hlavní heslo bylo propagováno „Za svobodné Slovensko.“ Pro slovenské komunisty z tohoto vzešla značná autonomie, se kterou se musel Gottwald a čeští komunisté smířit. A slovenští komunisté dokonce navrhovali, že by se Slovensko mohlo po vzoru pobaltských států připojit k Sovětskému svazu a posunout tak revoluci směrem na západ.¹¹⁹

¹¹⁷ RUPNIK, Jacques., *Dějiny Komunistické strany Československa, Od počátků do převzetí moci*, Praha, Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 2002, ISBN 80-200-0957-4. str. 151 až 154

¹¹⁸ RUPNIK, Jacques., *Dějiny Komunistické strany Československa, Od počátků do převzetí moci*, Praha, Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 2002, ISBN 80-200-0957-4. str. 154 až 155

¹¹⁹ RUPNIK, Jacques., *Dějiny Komunistické strany Československa, Od počátků do převzetí moci*, Praha, Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 2002, ISBN 80-200-0957-4. str. 156

9.2. Pakt Molotov – Ribbentrop a mezinárodní komunistické hnutí

A jaké vznikly z tohoto porušení důsledky? Bohužel pro prakticky celou Evropu a poté následně pro skoro celý svět velmi fatální. Byl rozpoután konflikt takových rozměrů, který ještě nikdy lidstvo nezažilo, hlavní část obětí neslo civilní obyvatelstvo ve všech zemích, kde probíhali boje. Celkové odhady se pohybují v rozmezí od 50 miliónů až do 70 miliónů obětí.

Tato válka přinesla na jedné straně dočasné spojení Sovětského svazu, Velké Británie a také Ameriky, jenž si nikdo před tímto konfliktem nemohl ani připustit. Toto spojení bylo však tak křehkého rázu, že sotva bylo Německo poraženo a následně kapitulací Japonska v září 1945 ukončena 2. světová válka, toto se rozpadlo a ze spojenců se stali opět nepřátelé. Díky sjednaným dohodám, které probíhaly během válečných let, došlo k rozdělení vlivu ve východní a střední Evropě, kde se skoro všechny státy, které byly osvobozeny Sovětskou armádou, se dostaly do područí Sovětského svazu a vznikly v nich totalitní režimy, stejného rázu jako byl ten v Sovětském svazu. A jak k tomuto došlo? Bylo to hlavně z důvodů, které představitelé tří mocností prosazovali během jednání na konferencích v Teheránu a Jaltě. Prezident Spojených států se snažil prosazovat politiku kolektivní bezpečnosti na základě doktríny tzv. „čtyř policistů“, kteří by dohlíželi na nestranném prosazování světového míru na základě univerzálních hodnot. A nehodlal v jednáních řešit geopolitickou otázku, protože chtěl „pouze“ bezpodmínečně porazit Německo (což vylučovalo uzavření separátního míru, tj. největší Stalinovy obavy) a po skončení války stáhnout americké jednotky zpátky do Ameriky a řešení vlivu na osvobozených územích nechat na Británii a Sovětském svazu. Churchill naproti tomu věděl, že Británie sama v budoucím uspořádání Evropy nebude dostatečně silná, aby mohla čelit Stalinovu vytváření sovětské sféry vlivu ve východní Evropě a měl zájem na evropské mocenské rovnováze, dále na obnově velmocenského postavení Francie, byl proti rozdělení Německa a snažil se zredukovat přemrštěné reparační požadavky Sovětů. A Stalin

nejprve trval na otevření druhé fronty na západě, aby v pokračující válce nezůstal osamocen a teprve poté, co u Stalingradu Rudá armáda porazila německou 6. armádu začal požadovat, už uznání sféry vlivu na hranicích z roku 1941 při poválečném uspořádání a dále přitvrzoval v požadavcích, kam až bude jeho vliv dosahovat. Roosevelt a Churchill následně souhlasili s určením hranic z roku 1941. Ovšem v době Jaltské konference stály sovětská vojska daleko na západě za nimi. V té době ještě probíhající válka vyústila v geopolitické vakuum, byla zničena mocenská rovnováha a nepodařilo se uzavřít všeobecnou mírovou smlouvu. A po skončení války došlo k rozdělení světa na ideologické tábory.¹²⁰ K ukončení spolupráce spojenců došlo na Postupimské konferenci, protože každá strana přišla k jednání s požadavky, které ostatní strany vetovali. Americký prezident razil politiku přátelského jednání se Stalinem s důrazem na plnění podepsaných dohod a odmítal Churchillovo jeho přesvědčování, že při jednání se Stalinem musí dojít k nátlaku a hrozbám, jinak nedosáhnou žádného ústupku ze strany Stalina. Stalin si na konferenci trval na své sféře vlivu ve východní Evropě a zřejmě by byl ochoten přistoupit k nějakým ústupkům, ale to až pod velkým tlakem ze strany spojenců, k němuž ovšem v té době nedošlo a tak došlo k zahájení procesu rozdělení Evropy na dvě sféry vlivu.¹²¹ Jejímž důsledkem se následně rozpoutala Studená válka, ve které chybělo velmi málo a mohla přerůst až do další světové války, která by však byla pro lidstvo naprosto fatální, protože už bylo na světě velké množství jaderných zbraní.

Tento konflikt také přinesl obrovský technologický pokrok ve vývoji zbraní a materiálů, které byly používány k vyzbrojování jednotek a k provádění bojů.

¹²⁰ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 412 až 433

¹²¹ KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7. str. 441 až 450

10. Závěr

Ve své práci jsem se snažil o zhodnocení politických, hospodářských a vojenských aspektů velmi zvláštní spolupráce, mezi dvěma státy, které byly od počátku na odlišných politických stranách. Ve své práci jsem se zabýval, dle mého názoru událostmi, které měly největší vliv na sbližování, poté následně značném omezení spolupráce, až k podepsání „Paktu Molotov – Ribbentrop“ u dvou naprosto protichůdných subjektů. Jedná se pouze o částečnou komparaci, protože toto téma, je tak rozsáhlé, že by bylo možné ho zpracovat do velmi obsáhlé práce.

K první spolupráci po skončení „Velké války“, vedlo, pro v té době demokratické Německo jeho postavení státu, jenž prohrál tuto válku a bylo nuceno platit obrovské reparace, ale hlavním důvodem, byl zákaz vlastnění a výroba tanků, bitevních lodí, letectva a omezení stavu vojska na 100 000 mužů. V případě bolševického Ruska, to byla izolace od všech ostatních států.

Pro oba státy to přineslo spoustu výhod. V případě Německa možnost testování zbraní a nacvičení si tzv. „Bleskové války“ a nerostných surovin. V případě bolševického Ruska, přístup k novým technologiím a k penězům.

Při porovnávání obou režimů si myslím, že společnou linkou je hlavně fakt, že to byly totalitní režimy, založené na touze po moci a ovládnutí okolního světa v duchu jejich doktrín. K hlavním znakům těchto totalit jsou vládní kontrola jedné strany, odstranění svobodné volby a individualismu, politizace soukromé a částečně i rodinné sféry a popření univerzality lidských práv. Z etického hlediska si myslím, že jediné kladné hodnocení pro oba režimy, bylo v případě nacismu povznesení německého národa a vrácení mu hrdost. A v případě komunismu zlikvidování třídních rozdílů. Oba tyto režimy se ovšem do historie zapsaly jako největší zlo, které terorizovalo skoro celou Evropu. Nacistické Německo je zodpovědné za teror vůči, jím proklamovaných podřadných ras a rozpoutání 2. světové války. Komunistický Sovětský svaz za hladomor na území, jenž ovládal a za nezměrné čistky nejprve proti vlastním lidem a poté i proti národům, které deportovali z obsazených území.

Při zkoumání úlohy Kominterny, jsem dospěl k přesvědčení, že tato sloužila hlavně k prosazování záměrů, nejprve bolševického Ruska a následně komunistického Sovětského svazu. V době vzniku měla exportovat bolševickou revoluci do celé Evropy. Poté co se toto nepovedlo, došlo ke změně směřování politiky na boj proti sociální demokracii na území států, kde působily komunistické strany, jež byly sdruženy do Kominterny. Po nástupu fašismu a nacismu k moci, opět došlo ke změně směru k podporování tzv. kolektivní bezpečnosti proti nacismu a fašismu. A nakonec musela Kominternu ještě dvakrát změnit směr politiky, a to k podporování spojení hitlerovského Německa a Sovětského svazu a po napadení v červnu roku 1941 došlo opět k obratu politiky proti nacismu až do jejího rozpuštění.

Ve třicátých letech 20. století došlo ke změně v doposud probíhajících stazích obou států, protože Hitler veřejně prohlašoval, že komunismus je pro něj největším nepřítelem a že pro německý národ dobude místo pro žití na východě Evropy. Poté co uzavřel smlouvu o neútočení s Polskem, došel Stalin k přesvědčení, že se proti němu spojí k napadení. Tato změna trvala až do začátku roku 1939.

K rozpínavosti Hitlera přispěli svojí politikou dvě hlavní mocnosti Evropy, Francie a Británie prosazovaly tzv. politiku „Appeasementu“, kdy v zájmu zachování míru Hitlerovi ustupovaly a tím mu zvyšovaly jeho ego.

A co vedlo k podepsání „Paktu Molotov – Ribbentrop“, hlavně to byly politické důvody, kdy oběma protagonistům šlo o znemožnění koalic, které by vedli, v případě Německa k válce na dvou frontách a v případě Sovětského svazu k možnému spojení západoevropských zemí do koalice proti němu a k jeho zničení. Dalšími aspekty bylo pro Německo získání surovinových zdrojů, které mu Sovětský svaz posílal až do jeho napadení. Pro Sovětský svaz to byly územní zisky, které v žádném případě nemohl získat při spojení s Francií a Británií.

Podpisem tohoto paktu došlo k rozpoutání války napadením Polska, která se následně přelila do západní Evropy. Poté co Hitler porazil Francii a neuspěl v bitvě o Británii, přešel ke svému původnímu plánu, a to zničení Sovětského

svazu a v červnu 1941 napadl Sovětský svaz a tím porušil nejbizarnější smlouvu, která kdy byla uzavřena mezi nesmiřitelnými soupeři.

Celá tato bizarní spolupráce měla naprosto otřesný dopad na skoro celý svět, protože přerostla do 2. světové války, ve které zahynulo obrovské množství lidí a po konečné porážce Německa ke změně politických vah na Evropském kontinentu, vzniku železné opony mezi západními demokraciemi a totalitními státy, ve kterých vládli komunisté. Jejich střety málem dospěli až k další možné válce, ale díky atomovým zbraním k ní nedošlo. Naštěstí, protože by měla ještě horší následky.

A co říct na úplný závěr? To, že bych si přál, aby politické špičky všech států, si vždy uvědomovaly, co světu přinesla touha po moci, ovládnutí národů a naprostá neúcta k lidskému životu, která byla společná pro oba aktéry a už nikdy nedopustily, aby se toto znovu opakovalo.

Použitá literatura a zdroje:

BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: Paralelní životopisy*, Praha: Nakladatelství KMa, 2005. ISBN 80-7309-264-6.

CABADA, Ladislav, Markéta KOLARČÍKOVÁ, *Balkánské komunismy*, Praha: Nakladatelství Libri, 2016. ISBN 978-80-7277-556-9.

CROZIER, Brian, *Vzestup a pád sovětské říše*, Praha: Nakladatelství BB/ art, 2004. ISBN 80-7341-349-3.

DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991: Díl I. Válka a nukleární mír 1938-1964*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0697-6-3.

GRIFFIN, Roger, *Fašismus*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4029-7.

GROEHLER, Olaf. *Sebevražedné spojení: Německo-Sovětská vojenská spolupráce 1920-1941*, Praha: Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, 1997. ISBN 80-237-3311-7.

HEYWOOD, Andrew., *Politické ideologie*, 4. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3.

KERSHAW, Ian, *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*, Praha: nakladatelství Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2301-2.

KISSINGER, Henry A., *Umění diplomacie*, Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-025-7.

LECKIE, Robert. *Sága 2. světové války*, Praha: Baronet, 2000. ISBN 80-7214-285-2.

LIDDELL HART, Basil H., *Dějiny druhé světové války*, Brno: Nakladatelství JOTA, 2020. ISBN 978-80-7565-469-4.

McDERMOTT, Kevin, Jeremy AGNEW, *Kominternu: Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-046-3.

MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*, Praha: Naše vojsko, 1990. ISBN 80-206-0180-5.

NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století*, Praha: NAKLADATELSTVÍ ALEŠ SKŘIVAN ml., 2000. ISBN 80-902261-4-0.

Pakty Stalina s Hitlerem, Praha: Naše vojsko společně s Českou expedicí jako svou 6 023 publikaci, 1990. ISBN 80-206-0209-7 (Naše vojsko) a ISBN 80-85281-06-6 (Česká expedice).

REES, Laurence, *Druhá Světová válka: Za zavřenými dveřmi: Stalin, Nacisté a Západ*, Praha: Euromedia Group – Knižní klub v edici Universum, 2009. ISBN 978-80-242-2550-0.

RUPNIK, Jacques., *Dějiny Komunistické strany Československa, Od počátků do převzetí moci*, Praha, Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 2002, ISBN 80-200-0957-4.

SNYDER, Timothy, *Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha a Litomyšl: Nakladatelství Paseka a nakladatelství Prostor, 2013. ISBN 978-80-7432-254-9 (Nakladatelství Paseka) a ISBN 978-80-7260-280-3 (Prostor).

HUCKER, Daniel (2011). [Veřejné mínění a konec appeasementu v Británii a Francii](#). Londýn: Routledge (publikováno 2016). [ISBN 9781317073543](#). Načteno 12. října 2020.

Dokument: Hospodářsko-politická spolupráce Německa a Sovětského svazu v letech 1939-1941 [online] [citace 31.08.2021] dostupné z: [Zapomenutá historie – Hospodářsko-politická spolupráce Německa a Sovětského svazu v letech 1939-1941–4. část \(estranky.cz\)](#)

Příloha: Text „Pakt Molotov – Ribbentrop“

„Vláda Německé Říše a vláda Svazu sovětských socialistických republik přejíce si upevnit věc míru mezi Německem a SSSR a vycházejíce ze základních ustanovení smlouvy o neutralitě uzavřené v dubnu 1926 mezi Německem a SSSR, dohodly se o následujícím:

Článek I

Obě Vysoké smluvní strany se zavazují upustit od jakéhokoliv násilného aktu, od jakékoli válečné akce, od vzájemného napadení, které by provedly buď samy, anebo ve spojení s jinými silami.

Článek II

V případě, že by se jedna z Vysokých smluvních stran stala objektem válečného aktu ze strany třetí síly, neposkytne druhá Vysoká smluvní strana žádným způsobem pomoc této třetí síle.

Článek III

Vlády obou Vysokých smluvních stran budou v budoucnosti udržovat stálý vzájemný kontakt za účelem konzultace, umožňující výměnu informací o problémech týkajících se společných zájmů.

Článek IV

Žádná z Vysokých smluvních stran se nezúčastní jakéhokoliv spolčování sil, jež by přímo, či nepřímo bylo namířeno proti druhé straně.

Článek V

Jestliže by v těch či oněch otázkách vznikly spory či konflikty mezi Vysokými smluvními stranami, budou obě strany své spory či konflikty řešit výhradně

přátelskou výměnou názorů, anebo, v případě nutnosti, prostřednictvím povolaných arbitrážních komisí.

Článek VI

Tato smlouva se uzavírá na dobu deseti let s tím, že nevypoví-li ji jedna z Vysokých smluvních stran rok před uplynutím této doby, bude platnost smlouvy automaticky prodloužena o dalších pět let.

Článek VII

Tato smlouva bude ratifikována v nejkratším možném čase. Ratifikační listiny budou vyměněny v Berlíně. Smlouva nabývá platnosti v okamžiku jejího podepsání.

Vyhotoveno ve dvou exemplářích, v německém a ruském jazyce.

Moskva, 23. srpna 1939

*Za vládu Německé Říše:
von Ribbentrop*

*Zplnomocněnec vlády SSSR
V. Molotov*

Tajný dodatečný protokol

U příležitosti podepsání paktu o neútočení mezi Německou Říší a Svazem sovětských socialistických republik podepsaní zplnomocněnci obou stran vedli

přísně důvěrné rozhovory o otázkách hranic jejich daných sfér vlivu ve východní Evropě. Tyto rozhovory vedly k následujícím závěrům:

1. V případě nového územního a politického uspořádání oblastí náležejících k baltským státům (k Finsku, Estonsku, Lotyšsku, Litvě) bude severní hranice Litvy tvořit rozhraní mezi sférami vlivu Německa a SSSR. V této souvislosti obě strany uznávají zájem Litvy na území Vilna.

2. V případě nového územního a politického uspořádání oblastí náležejících k polskému státu bude rozhraní sfér vlivu mezi Německem a SSSR tvořit zhruba linie řek Narev, Visla a San. Otázka, zda zájem obou stran bude vyžadovat udržení nezávislého polského státu a jakými hranicemi má být tento stát vymezen, bude moci být definitivně vyřešena teprve v průběhu dalšího politického vývoje. V každém případě budou obě vlády řešit tuto otázku přátelskou dohodou.

3. Pokud se týče jihovýchodní Evropy, zdůraznila sovětská strana svůj zájem na Besarábii. Německá strana potvrdila svůj naprostý politický nezájem o tyto oblasti.

4. Tento protokol budou obě strany považovat za přísně tajný.

Moskva, 23. srpna 1939

*Za vládu Německé Říše:
von Ribbentrop*

*Zplnomocněnec vlády SSSR:
V. Molotov¹²²*

¹²² *Pakty Stalina s Hitlerem*, Praha: Naše vojsko společně s Českou expedicí jako svou 6 023 publikaci, 1990. ISBN 80-206-0209-7 (Naše vojsko) a ISBN 80-85281-06-6 (Česká expedice). str. 32–34